

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ÅRSSKRIFT 2013

**LOKALHISTORISK ARKIV
STUBBEKØBING**

ÅRSSKRIFT

2013

LOKALHISTORISK ARKIV
STUBBEKØBING

Lokalhistorisk Arkivs Årsskrift 2013

Udgivet af

Lokalhistorisk Forening Stubbekøbing

Redaktion:
Foreningens bestyrelse

Opsætning & lay-out:
Arkivlederen

Tryk:
LF Trykteam Nykøbing Falster A/S

ISSN 0109 - 2162

Indholdsfortegnelse

Tekst til forside og side 1.....	side	4
Rundt om Torvet <i>Af Ib Hjort-Hansen.....</i>	side	5
Da de første levende billeder kom til Stubbekøbing...	side	12
Erindringer fra Falkerslev skole <i>Af Nelly Griesé.....</i>	side	16
Tyske flygtninge i Stubbekøbing og omegn <i>Af Tine Perlt.....</i>	side	26
Horreby Lyng <i>Af Anita Pedersen, biolog, Guldborgsund kommune...side</i>		35
Hængepilen ved Hjertesøen.....	side	45
Forbryderiske gode fund på Nordfalster <i>Af Anders Rasmussen, arkæolog, Museum Lolland-Falster.....</i>	side	46
Fodermesteren på Næsgaard <i>Af Karin Suhr Rasmussen.....</i>	side	57
Sagn og myter fra Nordøstfalster.....	side	63
Lokalhistorisk Arkivs beretning..... <i>Af Karin Suhr rasmussen</i>	side	71
Lokalhistoriske Forenings beretning <i>Af Solvejg Mølbjerg.....</i>	side	76

*Billedet på forsiden viser Torvet i Stubbekøbing med biografen helt til højre.
Billedet er et forlæg til et postkort og er fra 1939.*

*Billedet på side 1 er fra åbningen af Horreby Lyngs nye afmærkede ruter med
informationstavler.*

Se i øvrigt artiklen om Horreby Lyng side 35

Rundt på Torvet – Østsiden. (Folketællings-fortællinger 1787-1880)

Af Ib Hjort-Hansen

Slægtsforskere bruger folketællingerne flittigt, men folketællingerne kan også bruges på andre måder, og her har Ib Hjort Hansen brugt dem til at fortælle historien om beboerne på den ene side af Torvet.

Købstadens torv er på østsiden domineret af kirken, der er fra anden halvdel af 1100-tallet. Tidligere lå der imellem de to hjørneejendomme – Torvet/Grønnegade og Torvet Møllegade – flere lave bindingsværkshuse ud mod torvet, men lad os begynde med ejendommen på hjørnet af **Torvet – Møllegade 1** (Matrikel nr. 88), der oprindeligt bestod af et forhus og et sidehus i bindingsværk.

Bygningen på hjørnet af Torvet og Møllegade ses forrest på dette billede, der er fotograferet fra kirketårnet.

Bagved præstegården og skolen (senere posthus) og bagest fattiggården på Ringgårdsstræde.

Gavlen til højre er P.W. Wulffs magasin, der brændte i 1921.

I **1787** finder vi her den afskedigede sergent, Anders Heide 61 år gl., der nu er skrædder. Han er gift med Katrine Larsdatter på 77, og hos dem bor enken Kirsten Vægters på 39, der ifølge folketællingslisten er vanfø og betler.

I **1801** bor væveren Peder Hansen Lyder på 33 sammen med sin kone, Anna Margrete Kristofferdatter på 34 i ejendommen, og de har to tjenestefolk, hvoraf den ene, Rasmus Larsen på 27 er registreret landrekrut, og den anden, Johannes Neble på 16, er anført som læredreng.

Næste gang vi møder Peder Lyder er i 1834, hvor han er blevet enke-mand, og nu bor i Grønnegade hos sin søn og svigerdatter.

På samme adresse finder vi ham igen i 1840 som 71-årig – nu registre-ret som fledføring. En betegnelse, der har sin rod tilbage til Jyske Lov, og kort fortalt er en person, der på grund af alderdom, sygdom eller lignende har overladt alt, hvad man ejer, til en eller anden mod at blive forsørget.

Men hvem bor i ejendommen på Torvet i **1834**? Det gør Ludvig N. Clausen på 55, der købte ejendommen tilbage i 1812, og nu i folketæl-lingslisten fra 1834 er anført som brygger. Hans kone hedder Dorthea Andersen på 29, og til husstanden hører også Jacobine Christine Peter-sen, 64 år gl., der er enke efter skolelærer Petersen.

Familien Clausen møder vi igen 6 år senere i **1840**, hvor Ludvig N. Clausen nu er registreret som skolelærer, kirkesanger, klokker og bor-gerrepræsentant. Parret har i de forløbne år fået 3 børn, Jacobine Pou-line på 6, Anna Sophie på 5 og Clara Lovise, der nu er 2 år gl. Til hus-standen hører desuden 2 tjenestepiger på 23 og 18 år gl.

5 år senere – i **1845** – er faderen død, og enken, der nu er 40 år gl., sid-der tilbage med i alt 5 børn, idet Hanne Dorthea på 4 og Ludvig Peter på 1 er kommet til siden 1840.

I **1850** bor Dorthea Andersen i sin enkestand fortsat i huset på Torvet med sine 5 børn, hvor den ældste – Jacobine Poulina – nu er blevet 16, og den yngste – Ludvig Peter – er 6 år gl.

Og så ved den næste folketælling i **1855** finder vi enken efter klokker

Clausen i huset på Torvet sammen med 4 af børnene, medens Anna Sophie nu som 19-årig er blevet husjomfru hos slagter Jacob Chr. Jacobsen overfor på den anden side af Torvet.

Men også i **1880** finder vi Dorthea Andersen på samme adresse. Nu som 76-årig, hvor børnene er flyttet hjemmefra.

Inden vi afslutter denne fortælling, skal vi dog lige berette, at Dorthea Andersen i 1876 solgte ejendommen, der havde været i familiens eje i 64 år, til slagter Jens Christian Jørgensen (43), der også bor i ejendommen i **1880** sammen med sin hustru, Clara Jørgensen (41) og deres 7 børn fra 2 til 15 år gl.

Mange år senere kom ejendommen i øvrigt til at huse en biograf, som mange Stubbekøbing-borgere endnu husker. Men det er en helt anden historie!

Vi bliver på østsiden af Torvet og går nu hen og ser på ejendommen på hjørnet af **Grønnegade nr. 2 og Torvet nr. 3** (Matrikel nr. 78). Det oprindelige forhus og sidehus var også her i bindingsværk fra omkring 1750.

I **1787** var ejeren en af købstadens mange skomagere Erich Pedersen (42 år), der boede her sammen med sin kone, Gunnild Malene Ring (33), Else Marie Pedersen (14) fra hans første ægteskab samt Niels Peder Erichsen (4) og Inger Marie Pedersen (2) fra det nuværende ægteskab.

Vi finder familien igen i folketællingskisten **1801**, hvor der i de foreløbne 14 år er kommet 5 børn til: Anna Birgitte på 13, Birte Kirstine (11), Rasmus Alexander (9), Jens Balzer (6) og Else Marie (1 år gl.), der måske har fået sit navn efter storesøsteren, hvis navn ikke længere kan findes i listen.

Til gengæld kan vi nu finde Inger Margrete som tjenestepige hos den residerende kapellan, Johan Jacob Kirchheiner, der boede i Nørregade, der dengang var en del af den nuværende Grønnegade.

Kapellanen og hans kone, Erika, havde på dette tidspunkt 5 børn i alderen fra 1 til 7, så man forstår godt, at der var behov for 2 tjenestepiger.

Niels Peder, der nu er blevet 18 år, er kommet i skomagerlære hos faderen.

I 1823 har Niels Peder Erichsen (nu 40 år gl.) overtaget ejendomme og virksomheden som skomagemester, og vi finder ham og hans familie i folketællingslisten fra 1834. Hans kone, Ulrikke C. Becher er 37, og parret har 5 børn – Helene Vilhelmine (11), Henriette Birgitte (10), Eva Emilie (8), Erich Henrich på 7 og Gunhild Fredsine (2). Husstanden består desuden af skomagerlærningen Frederik Chr. Reitz 19 år gl.

På samme adresse finder vi igen familien 6 år senere – i 1840, hvor Helene nu som 17-årig er flyttet over på den anden side af Torvet som tjenestepige hos købmand P.W. Wulff. Henriette Birgitte, der nu er 16, er blevet tjenestepige hos snedker Johan Klathouv i Møllegade. Eva Emilie og Gunhild Fredsine møder vi igen sammen med de nytilkomne søstre Jacobine (8) og Anne Henrikke på 2, hvorimod Erich ikke kan findes på listen. Skomagerlærningen Frederik Chr. Reitz (25) har i mellemtiden fået svendebrev og bor fortsat sammen med familien.

Dette hus på hjørnet af Torvet og Grønnegade blev i 1903 revet ned, og Sparekassen lod den nuværende bygning opføre

Fem år senere – i **1845** – bor familien stadig samme sted. Vi møder igen Gunhild (13) og Anne (7), og sandelig om ikke parrets barn nr. 8 – Peter Henrik – er kommet til siden sidst. Jacobine hører vi desværre ikke mere til. Helene der nu er blevet 22, er flyttet om i Søndergade som tjenestepige hos farver Buch, hvor der var 7 børn fra 2 til 13 at tage sig af. Henriette – nu 21 - er flyttet om i Vestergade og er nu tjenestepige hos byfoged Buntzen. Eva (19) er også flyttet hjemmefra og er nu tjenestepige hos fru Garb, der er enke efter dr.med. Bintzen.

Ved den næste folketælling – i **1850** – er Ulrikke Becher (52) blevet enke og bor nu sammen med tre af sine børn – Eva (23), der er flyttet hjem igen, samt Anne (12) og Peter (10). Det noteres i listen, at enken “lever af sine møller”, men hvilke melder historien ikke noget om.

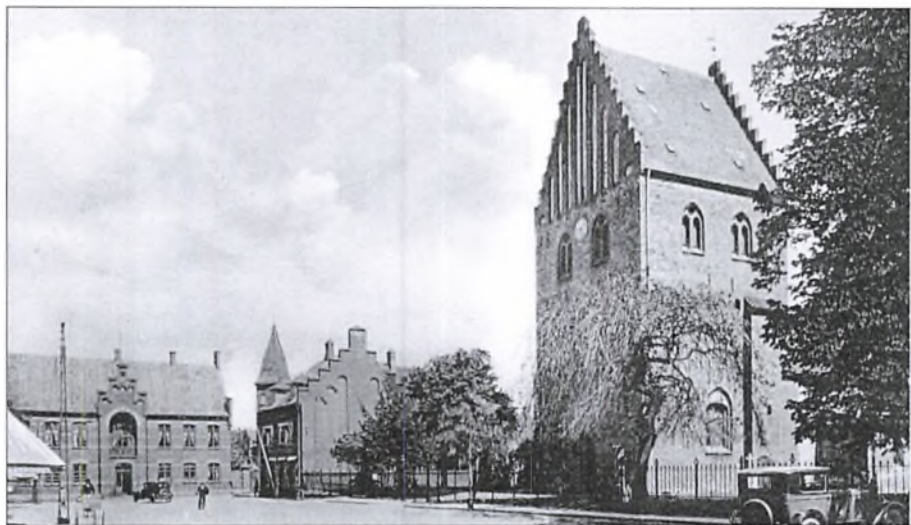
Nået frem til **1855** finder vi Anne (17), der nu er blevet tjenestepige hos ølbrygger Jørgen P.Schmidt i Møllegade, hvorimod vi ikke finder de øvrige familiemedlemmer i listen.

Derimod kan vi i folketællingslisten for **1880** finde Helene, der nu er blevet 56, også boende i Møllegade hos drejermester Søren Hertz, hvor hun nu som fhv. husjomfru betaler for sit ophold. Ej heller her finder vi de øvrige familiemedlemmer.

Som nævnt i indledningen lå der tidligere flere lave bindingsværkshuse imellem de to hjørneejendomme. Længst mod nord lå der er forhus på 5 fag, derefter kom kirkegårdsporten, et 6-fags forhus, der fungerede som rådstue og sprøjtehus, og endelig de såkaldte “kirkeboder” på i alt 19 fag. Den overvejende del af disse ejendomme blev revet ned i 1801, medens rådstuen først bliver fjernet i 1850.

I **1787** blev de fleste af de ovennævnte huse anvendt som lejeboliger, og som vi skal se i det følgende, hørte mange af lejerner til på livets skyggeside.

Listen omfatter i alt 19 personer – 15 voksne og 4 børn. Hvilke menneskeskæbner møder vi så her?

*Her foran kirken lå de små lejeboliger - boder.
Husene blev revet ned i 1893.*

Den første er Anders, 80 år gl. Han er registreret som betler og er gift med den 20 år yngre Sidsel.

Den næste er Anna på 48. Hun er enke og har en datter på 5, der hedder Maren. Anna er daglejer og er på ubarmhjertig vis anført som krøbling. Derefter møder vi Mette – 34 år gl., der også er enke. Hun er ligeledes daglejer og har en søn på 7, der hedder Christopher og en datter ved navn Sidsel Simonsdatter – 9 år gl.

I den næste lejlighed i Kirkeboderne bor Anders på 72, der også er betler og er gift med Anna – 59 år.

Den næste på listen er Christen – 39 år gl. – han er daglejer og noteres som halt. Han er gift med Karen på 40.

Så følger Lisbeth på 56. Hun er ugift og lever som betler og er i øvrigt betegnet som døv.

Vi læser videre og finder Ole og Karen på henholdsvis 70 og 68. De er begge registreret som betlere.

Herefter følger Johanne Christensdatter (63), der er enke og hendes søn, Benjamin Nielsen 21, der begge er vævere.

I huset med rådstuen og sprøjtehuset var der også en bolig til Anders Pedersen (58) og hans kone Maren Andersdatter (37) og datteren Karen på 3.

Fjorten år senere – 1801 – er Maren Andersdatter (51) blevet enke og bor nu som almisselem i Møllegade sammen med datteren Karen (17), der nu har en 14-årig søster, Else Kirstine Andersdatter. Husstanden består derudover af en logerende, enken Anna Kristensdatter på 74, der ligeledes er almisselem.

Foruden disse kan vi i 1801-listen kun finde Sidsel Simonsdatter, der er blevet 22, og nu er flyttet til Vestergade, hvor hun er tjenestepige hos bager Lars Neble.

Jeg har ikke glemt kirken, men den figurerer altså ikke på folketællingslisten!

Kildemateriale:

Folketællingslister fra 1787-1801-1840-1845-1850-1880 er hentet i Dansk demografisk Database. Årene 1860 og 1870 er ikke indarbejdet i databasen, men de originale lister kan for begge årenes vedkommende hentes fra Statens Arkiver på nettet – se www.arkivalieronline.dk.

Huse i Stubbekøbing

Miljøministeriet – Fredningsstyrelsen – Stubbekøbing kommune 1986.

Huse i Stubbekøbing

Oversigt over ejere – ejendomme – ejerperioder – matrikelnumre.

Ib Hjort Hansen – februar 1999.

Da de første levende billeder kom til Stubbekøbing.

Guldsmed P.W.Svendsen fortæller i en artikel i Stubbekøbing Avis i 1935 om filmens barndom i Stubbekøbing.

De levende billeder holdt deres indtog i Stubbekøbing i foråret 1907, idet fhv. lærer Mouritz Hansen fra Nykøbing af og til kom hertil og gav forestillinger i Freys Hotels lille sal.

I november 1907 overdroges biografen til urmager P.W.Svendsen, der samtidig fik bevilling til at give forestillinger i Nr. Alslev, Eskilstrup og på Bogø. Da biografen nu skulle drives som fast institution med bestemte spilleaftener om ugen (fredag, lørdag og søndag) måtte den flyttes fra hotellet, hvor lokalet kun kunne fås, når det var ledigt, og så godt som aldrig om søndagen, og den blev flyttet hen i salen på Nielsens Minde, hvor den installeredes under ret beskedne og primitive forhold, således var maskineri og tilbehør, "operationsrummet", i et telt midt på gulvet, nærmest lavet af de gamle teaterdekorationer.

»Nielsens Minde« på hjørnet af Vestergade og Havnegade.

Med bevillingen medfulgte en del forpligtelser, bl.a. polititilsyn, brandvagt og en fast månedlig fattigafgift.

Da der dengang ikke var elektrisk lys i Stubbekøbing, var det et ret

vanskeligt og indviklet problem, at fremstille et nogenlunde kraftigt og tilfredsstillende lys. Der benyttedes det såkaldte kalklys – en blanding af gas og ilt mod en rund kalkplade, og der skulle udvises stor påpasselighed for at holde lyset konstant.

I byen kunne det endda gå; men værre var det på landet, hvor der jo heller ikke var gas, der måtte man selv fremstille gassen ved hjælp af gasolin i en metalbeholder, som var anbragt i et fad med varmt vand; men så snart vandet blev for koldt, gik lyset ud med en ret kraftig hvæsende lyd, som ikke var fri for at forskrække publikum, ligesom det var ret besværligt at slæbe rundt med de tunge iltbeholdere, der vejede 50-75 kg.

Den klarede du fint, Beck!

Programmerne var jo også knap så storslåede som nu. Til en forestilling, som varede ca. $\frac{3}{4}$ time, var filmen 6-700 meter lang, nu bruges der til en forestilling 2500-3000 meter (i 1935. red.).

Der stilledes heller ikke så store fordringer, og publikum var som regel godt tilfreds med programmet. Der forekom jævnligt ret morsomme episoder under biografens første åringer i Stubbekøbing.

Da f.eks. Beck Olsens brydekamp med den frygtelige græker blev forevist, rejste en ung mand sig op i salen og gav højlydt ved klap og forskellige tilråb sit bifald til kende, og da grækeren endelig lå med begge skuldre mod madrassen, jublede og klappede publikum, og nævnte unge mand så sig hoverende om i salen, idet han sagde: Sa' jeg det ikke nok – den klarede du fint Beck.

Filmene måtte køres igennem en gang til.

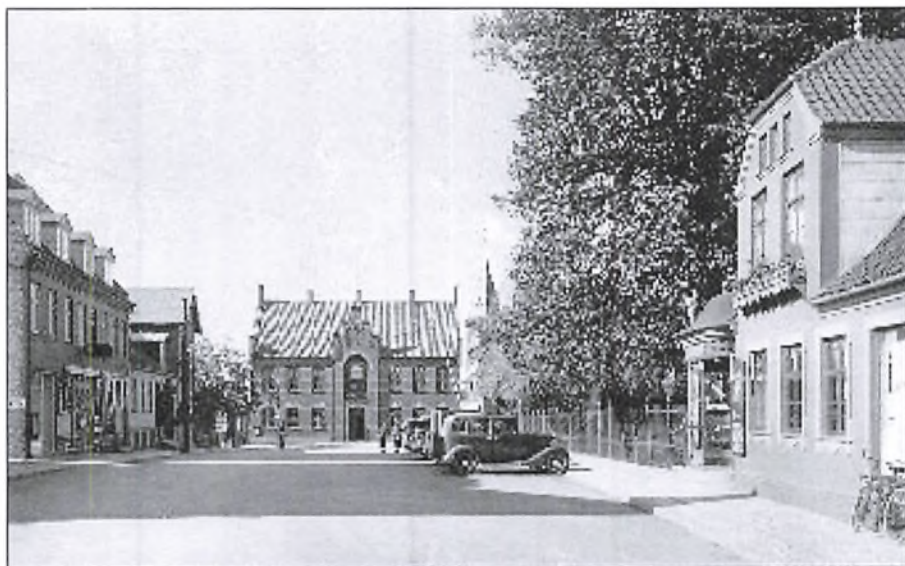
På landet var det næsten altid småt med besøget, den eneste film, som formåede at trække fuldt hus på Bogø, var Ole Olsens "Løvejagten på Elleore", det var sikkert ikke på grund af filmens kvalitet, men snarere fordi der af daværende justitsminister Alberti var udstedt forbud imod den.

Entreen til biografen var 25 øre for voksne, 10 øre for børn, så selv om udgifterne var forholdsvis små – 40-60 kr. om ugen, var det ingenlunde

noget lukrativt foretagende, det gav mere arbejde end fortjeneste. Senere blev biografen flyttet til "Fortunen" i et dertil inrettet lokale, som lå der, hvor nu købmand Ruus har sin forretning.

Efter P.W.Svendsen overtog fhv. fotograf Anthon Rasmussen biografen, og han afstod den igen til den første indehaver Mouritz Hansen. Efter nedrivningen og ombygningen af "Fortunen" blev biografen igen flyttet til Nielsens Minde. Barber Schjelde fra Nysted drev den en kort tid, derefter havde hr. Godtfredsen, ligeledes fra Nysted den i nogle år, indtil fotograf P.P. Adrian købte og installerede den i "Det nye Teater" på torvet.

Efter P.P. Adrians død overgik biografen til den nuværende ejer, Hr. Dehn, der nu driver den med hypermoderne maskiner, tonefilm etc.

Til højre biografen, hvor P.P. Adrian i 1919 åbnede »Det nye Teater«.

Kilde: Stubbekøbing Avis, jubilæumsudgaven 1935.

At biografen var en aktiv af livet i Stubbekøbing fremgår af denne annonce fra Stubbekøbing Avis i 1924.

Avisen er en Markedsavis med reklamer for de handlende og program for de kommende markedsdage. Den blev udsendt til hele oplandet.

P R O G R A M

for Folkefesten og Sommermarkedet i Stubbekøbing

den 2. og 3. Juli 1924.

Begge Dage.

- Kl. 2-3½: *Koncert paa Torvet* af Vordingborg Regimentsmøntsmusik.
" 6-7: do. do.
" 8-12: *Dans paa Torvet*. Gratis ved Aflevering af Kupon. Regimentsmusikken spiller.

Stor Tombola paa Torvet. — Mange Forlystelser.

Flere Forestillinger i *Biografen*, hvortil Kupon i Markedsheftet giver 25 pCt. Rabat.

2. Juli.

- Kl. 4: *Ringridning paa Jærnbanevej.*
" *Koncert i Haven ved Freys Hotel.*
Kl. 6½ og 9: *Varieteforestilling i Teatersalen*. Ved Aflevering af Kupon Adgang for halv Pris.
" 8-1: *Dans i Pavillonen*. Stort Orkester.

3. Juli.

- Kl. 4: *Dystløb i Havnen. — Meget spændende.*
" *Koncert i Haven ved Freys Hotel.*
Kl. 6½ og 9: *Varieteforestilling i Pavillonen*.
" 8-1: *Dans i Teatersalen. — Stort Orkester.*

Markedsudvalget.

Der var forestilling i biografen begge markedsdage kl. 5, 6, 7, 8 og 9.

Erindringer fra Falkerslev skole

Af Nelly Griesé

Vi fik i foråret tilsendt disse erindringer, som Bodil Pedersen havde fundet i sin mors papirer og renskrevet. Vi har før bragt erindringer skrevet af lærerdøtre, men ingen erindringer er ens, og disse, der er yderst velskrevne, fortæller fint om livet i det lille sogn.

På det såkaldte flade Falster har jeg haft min barndom i en gammel skole, måske én fra Frederik IV's tid. Der sad eller måske sidder der en indskriftstavle, som jo blev anbragt på alle de skoler, men måske er den flyttet fra en endnu ældre skole, det kan jeg ikke få opklaret.

Mine erindringer stammer fra omkring 4-års alderen, jeg er født 29. marts 1913.

Far var altså førstelærer på omtalte skole, der var også en andenlærer. Der var 4 klasser, og vi gik kun i skole hver anden dag, fra 9 - 3, dvs vi har gået 1 år i første klasse og så 2 år i hver af de andre. Vi var mellem 20-25 børn i hver klasse.

*Elever og lærere foran Falkerslev skole i 1921.
Stående til venstre lærer Niels Jensen, siddende til højre hans kone*

Jeg synes, vi lærte udmærket, men alligevel var det begrænset, hvor mange fag vi havde: læsning, skrivning, regning, katekismus, danmarkshistorie samt geografi og ikke at forglemme salmevers. Det var om at kunne det udenad, sang havde vi også.

Det var et lille sogn, Falkerslev hed det. Der var 2 små landsbyer, nogle udflyttersteder samt to herregårde. Jeg vil tro alt i alt 600 beboere. Der var mest gårde, små husmandssteder, lidt håndværkere - smed - skomager - hjulmand, en bager, der samtidig havde forsamlingshus, købmand var der kun i min tidligste barndom. Omkring 1925 kom der én igen, og så havde vi jo Brugs i to nabobyer. En kirke var der også, men præsten kom fra nabobyen Horbelev.

Falkerslev skole omkring 1920

Det er alligevel sært at tænke, at lærerne var de eneste, der var såkaldte boglærte. I min barndom var der ingen, så vidt jeg husker, der læste videre, d.v.s. senere var der en pige, der læste til præst, én af de 3 første kvindelige præster, der stod gny om.

De fleste af drengene skulle jo efter højskole, landbrugsskole og måske et år hos en bonde, hjem og drive gården videre, eller der blev købt en anden. De, der ikke kunne gå videre på den måde kom rundt i landet at "tjene", som man sagde. Pigerne skulle jo uddannes til at blive husmødre eller gå hjemme og hjælpe til.

Far var meget afholdt, jeg kan godt sige: som en lille konge i sit sogn. Vi skulle med, jeg tror, jeg kan sige, til alle gilder, såsom dåb, konfirmation, bryllup mm og så selvfølgelig begravelse.

Far var næsten altid i hjemmet, hvor den døde stod i stadsstuen. Far sagde et par ord og så sang vi en salme, inden låget blev lagt på kisten, og nu begav vi os til kirken.

Jeg er eller var enebarn, så det er ikke få af den slags ceremonier, jeg var med til, for mor skulle også med.

Når vi nu skulle til gilde, gik vi altid, en enkelt gang kørte vi med en bonde i hestevogn. Mange steder var 1-3 km at gå, endnu i min barndom var der ingen biler, dvs. jeg tror, den første bil kom i 1925.

Værst var det, når vi skulle hjem, det trak tit meget længe ud, klokken blev tit 3-4, så mange, at når vi gik hjem, kaglede eller galede hanen. Somme tider var det ikke rart, jeg blev nærmest slæbt med, måske havde jeg ligget og sovet, hvis der ikke var andre at lege med, tit var der jo dans, men meget tit sad de voksne og spillede kort, både mænd og kvinder, men hver for sig. Kortspil er noget, man har gjort meget, jeg vil næsten påstå, det var landboernes et og alt. Far var også glad for det. Jeg selv begyndte også meget tidligt, men i mit ægteskab er det ikke tit, vi spiller.

Mor havde meget at bestille, somme tider havde vi en ung pige, men hun blev hurtigt træt af det, for mor var meget streng, men dygtig. Vi var tidlig oppe, der skulle tændes op i skolestuens kakkellovn og hos os selv. Jeg kan endnu se den store runde kakkellovn og en firkantet trækasse med brænde og tørv. Om eftermiddagen skulle petroleumslamperne (elektricitet var der ikke endnu) gøres i stand både i skolen og i privaten, et ækelt arbejde jeg tidligt måtte hjælpe med. Brændsel skulle bæres ind. Men alligevel holdt vi mørkning. Mor sad ved sybordet, far i lænestolen overfor, og enten sad jeg på fars skød eller under sybordet, det var hyggelige stunder.

Der var en stor have til skolen med mange frugttræer og buske, kål og kartofler. Det med at plukke bær var ikke lige mit, haven var stor, så der var noget at tage fat på. Jeg husker, vi havde et stort lysthus i haven, hvor vi spiste alle måltider, når vejret var til det.

Vores gårdsplads var med toppede brosten og masser af ukrudt, der skulle luges. Min kusine har fortalt, at hun og hendes søskende var på ferie hos far og mor og blev sat til at luge, somme tider stak de af, over at lege hos andre børn, når så mor opdagede det, gik det i skarp trav over efter dem. Når de så hørte mor, løb de en anden vej hjem og gik uskyldig rundt, når mor kom hjem. De narrestreger har jeg aldrig været med til.

Vi havde hver sommer mange familiemedlemmer på ferie fra Jylland. Mor var lærerdatter. Min morfar havde været med til at opdyrke heden. Der har stået en mindesten for ham et sted på heden, jeg husker ikke hvor. Mor og jeg rejste hver sommer rundt og besøgte familie og venner i Jylland, så var far på kursus. Det var en langsommelig affære at rejse til Jylland dengang. Jeg husker vi tog hjemmefra meget tidligt om morgenen, vi fik gerne en bonde til at køre os til Eskildstrup st. Vi skiftede fra tog til skib, jeg tror vi skiftede 7 gange, så det var sent, inden vi nåede frem.

Far var fra Mern på Sjælland, hans far var landpostbud og havde været i krigen 1864.

Vi havde en årlig skovtur i skolen, alle 4 klasser på en gang. Den gik forskellige steder hen. Én bl.a. til Stubbekøbing anlæg, hvor vi legede og gik tur ved havnen og m.m. Vi havde madpakke med, så kunne vi købe sodavand til. Når det var fortæret, var der en spillemand, der spillede op til dans, det var en dejlig tur.

En anden tur var til Pomle, en herlig badestrand og skov bagved. Der var vi altid i vandet, og vi slog smut med flade sten, det var jo en svir. Vi boede langt fra vandet, så mange af os kom kun til vandet den ene gang om året. Også der legede vi og spiste vores medbragte mad i et lysthus, i skoven eller på et tæppe.

Selve befordringen var et kapitel for sig, ved 1-2 tiden samledes vi alle på skolepladsen, alle d.v.s. voksne, børn og køretøjer, der var nok 15 - 20 hestevogne: Charabanc, der kunne sidde 6 - 8 stk., ponyvogn med plads til ca. 6, der var også en gig, det var en enspændervogn med 2 høje hjul og en jumbe og så en enspændervogn. De, der ikke havde vogn, blev proppet op hos andre. De fine kjoler fik nok lidt krøl, men

skidt med det, humøret var højt.

Når alle var med, satte man larmende af sted, de fleste vogne havde faste jernringe, og det kunne høres, enkelte fine (et ord man brugte meget i min barndom) havde gummiringe. Så blev der ellers vinket og råbt hurra til alle, man mødte eller så. Ved 9-tiden var man hjemme efter en dejlig dag. Faldt det ind med regn var det knap så højt humør. De sidste år af fars lærergerning, gjorde de lidt større børn vrøvl, de ville lidt længere væk, men det kunne far ikke klare.

Nelly mellem sine forældre Nicoline og Niels Jensen.

De to herrer bagved er andenlæreren og et familiemedlem.

Omkring 1924-25 begyndte far at blive syg, faldt tit i søvn på katederet, så lavede børnene jo skæg, det var jeg meget ked af.

Som enebarn var jeg med til næsten alt, såsom møder på højskole tit flere dage i træk, grundlovsmøder i skoven og meget mere.

En gang om året var der fugleskydning. Jeg tror, kl. 7 om morgenen gik alle skytterne gennem byen med fuld musik til skoven, det var festligt. Pårørende kom med frokosten ved 12-tiden, så spiste og drak man ved lange borde, om aftenen dansede de. Der var vi aldrig med, det var ikke fint. Det har nok også gået lystigt til.

Som før skrevet havde præsten 2 kirker at prædike i, og da far var kordegn og kirkesanger, var mor og jeg næsten altid med. Mor havde sin bestemte plads i kirken med skammel, jeg tror, at jeg så godt som altid sad hos far. Jeg må bekende, at den meste tid gik med at tælle forskellige ting i kirken bl.a. lysene, men jeg har fået et dejligt afslappet forhold til både kirke og kirkegård.

Når gudstjenesten var slut, skulle vi hjem til far og mor og drikke kaffe. Præsten skulle også skifte tøj, præstekjolen hang i skolen. Mor havde altid hjemmebagt, og der blev skænket kaffe af en meget gammel messingkande, jeg kan se den for mig endnu. Gad vide, hvor den er havnet? Der var altid nogle mennesker med sådan en søndageftermiddag. I det hele taget var det et meget gæstfrit hjem.

Et helt kapitel var juleforberedelserne. Sidst i november begyndte vi på julebagningen, først lagde vi dej til brune kager, uhm den smagte skønt, den blev stillet op i gæsteværelset under sengen, så mente mor, at den var gemt, men jeg kunne godt finde den Vi bagte store portioner småkager: vaniliekager, jødekager, korendekager, klejner og masser af pebernødder, dem skulle vi spille om.

Alt skulle være færdig til den 4.dec., da var det fars fødselsdag. Der var altid 20 - 25 til aftenkaffe, som man sagde. Snakken gik livligt, spillede kort gjorde vi også, jeg mener ikke at huske, at de kom med gaver.

Omkring den 15. dec. havde vi afslutning i aftenskolerne. Far havde 2 gange om ugen undervisning for piger og karle, jeg ved ikke, hvad det var i, jeg nåede aldrig at komme med. Nå, men de skulle også have kaffe med masser af kager til. Jeg skal love for, at der var liv i huset sådan en aften, der blev vel nok snakket, sunget og leget.

Op til jul var der travlt, mor og jeg gik bl.a. rundt til forskellige fattige og ensomme med julekurve, det var kaffe, chokolade, smør, kager mm.. Jeg husker nogle få, der var sorte Else, gamle Else og nogen i det man kaldte fattighuset, tre familier med mange børn.

Der var dengang ikke meget hjælp at få. Der var noget, man dengang kaldte hjælpe-kassen, som far var formand for. De kom og hentede penge, jeg kan endnu se dem sidde på kontoret på hjørnet af en stol og dreje

huen mellem hænderne. De var meget generte, der var ingen kræven som i dag (det var et sidespring).

Dagen før juleaften kom postbuddet kørende i hestevogn, og han havde vel nok julegaver med. Mor og jeg var også med i kirken og pynte. Der var ingen gudstjeneste juleaften, men så var der 1. og 2. juledag. Juleaften kunne man jo næsten ikke spise noget, jeg husker ikke engang, hvad vi fik. Far stod for juletræstændingen, og så var jeg vel nok ved at sprænges, når døren gik op. Vi sang salmer og gik omkring træet. Julegaver var der mange af, jeg er vist blevet forventet efter datidens forhold, en gang havde jeg 18 dukker og sådan var det hele vejen igennem. Juledagene var den gang mere højtidelige, end jeg har gjort det for mine børn. Juledag var vi altid til fødselsdag hos førstelæreren i nabobyen. Jeg husker mor altid sagde, at man ikke måtte røre en synål hele julen, for så fik man bulne fingre i det nye år. Resten af julen gik stille og roligt, så lidt som muligt blev der bestilt.

Nytårsaften var vi altid hjemme, der var en farlig halløj i landsbyen. En gang husker jeg, der var en del unge ude på legepladsen, så gik far ud af bagdøren og blandede sig i mængden, han hørte, hvordan de planlagde, hvad de nu skulle drille skolelæreren med. En gang havde de udhulet en roe og sat lys i og sat den fast i soveværelsesvinduet, da blev jeg vel nok bange.

Efter nytår gik vinteren sin stille gang, vinteren kom med sne og kulde. Jeg siger som mange gamle sagde: "I min barndom var det vinter".

Far var en foregangsmand på mange måder, han stiftede en sangforening, som der var megen begejstring for. Far var dirigent, jeg har endnu en fin taktstok, eleverne gav ham ved en sæsonafslutning. Foredragsforeningen havde far også startet, jeg husker Johan Skjoldborg, M. Koch og mange flere. Sådan en aften i landsbyen var kærkommen, det foregik i forsamlingshuset. En bonde hentede foredragsholderen på stationen i hestevogn, og så sørgede vi for forplejning og natlogi. Der var fælles kaffebord sådan en aften, og så snakkede man løs. En anden underholdning var dilettantforestilling, også i forsamlingshuset, jeg tror, det var andenlæreren, der iscenesatte. Det var morsomt, der var

3 aftener og altid med dans bagefter.

Om foråret var der afslutning med aftenskolen, det foregik på samme måde som juleafslutningen. Far fik altid en ting for sit arbejde, jeg har endnu ting derfra. Hvorvidt far fik betaling for sit arbejde, ved jeg ikke, men af et gammel regnskab fra 1917 ser jeg at fars løn var 126,- kr. om md. + bolig + brændsel, just ikke nogen stor gage. Andenlærerens løn har nok været en del mindre. Vi skiftede tit, men hans bolig var også meget lille og kun til en ungkarl.

Som før skrevet kom vi jo meget ud til både store og små gilder, jeg har aldrig følt, at far gjorde forskel på rige og fattige, men sidstnævnte var meget tilbageholdne.

Jeg kom meget tit til børnefødselsdag, og jeg fik altid lov til at komme til alle. Selv holdt jeg også fødselsdag, og det var altid alle pigerne fra klassen og nogle andre, så vankede der gaver, så godt som altid chokolade, uhm!

Meget forstand på politik havde jeg ikke, men jeg husker, at når far og mor talte politik var far højremand og mor venstremand, som man sagde dengang.

En begivenhed i skoleåret var eksamen eller overhøringen, som blev holdt i marts. Det hele var overstået på en dag.

De små klasser om eftermiddagen, de store om formiddagen. Vi mødte alle i vores fineste tøj og godt med bolcher i lommen. Far og den anden lærer eksaminerede os, skolekommissionen og præsten hørte på. De gik fra klasse til klasse, og engang imellem gav de deres besyv med Jeg tror ikke, vi fik karakterer, men det var jo om ikke at blive oversidder.

Når klokken var 12, var der pause, så var det mor, der måtte holde for. Så var de, der havde overhørt os inde og spise middag: 3 retter + kaffe. Klokken 1 var der igen overhøring og hen på eftermiddagen var det hele forbi.

I min barndom var det besværligt at komme til Nykøbing, jeg tror, der var ca. 12 km. Vi kunne somme tider køre med en bonde eller med en fragtbil, der kørte fra Stubbekøbing til Nykøbing og retur. Der var kun

plads til 2, og så skulle man ikke fylde for meget. Vi bestilte plads hos købmanden en uge i forvejen, særlig komfortabelt var det ikke og hundekoldt om vinteren. Vi gjorde holdt ved hver købmand og andre steder hvor der skulle hentes eller afleveres pakker.

Omkring 1924 kom der rutebil, så var det ingen sag. Jeg tror, de første privatbiler kom til min hjemegn 1924-25.

Sygdom blev vi ikke skånet for. Jeg husker dunkelt den spanske syge, der var mange, der døde. I 1922 kom der difteritis til egnen. Far og jeg kom på sygehuset, skolen blev lukket, og mor måtte sørge for rengøring, og en mand kom og desinficerede alle klasseværelserne. Far var næsten ikke syg, og det viste sig senere, at det var mor, der havde smitten i sig.

Radioen kom også i min barndom. Far havde været i København og kom hjem og var meget begejstret, sådan een skulle vi rigtig nok have, men vi nåede det aldrig, for da jeg var 12 år, skete det triste, at først blev mor alvorlig syg og kom på sygehuset, og kort efter blev far indlagt på Rigshospitalet. I al den tid far og mor var syge, havde vi en husbestyrerinde og lærervikar. Det stod på fra september til marts. Til jul kom far hjem til mig, men i januar blev han indlagt på Nykøbing sygehus, og der gik jeg skiftevis fra den ene til den anden.

Den 8.03.1926 døde far, og den 24.03. mor, og på min 13-års fødselsdag blev mor begravet. Der stod jeg så alene, familie var der så godt som ikke. Så trådte præsten og et par familier til og fik det ordnet, så jeg kom hos den ene familie, det år jeg havde tilbage i skolen.

Det var en gårdmand, der havde 3 sønner, alle ældre end jeg. De var meget rare ved mig, jeg husker tydeligt den dag, jeg kom, da havde den yngste taget en masse legetøj frem og underholdt mig med. Jeg havde det godt der, men det var en stor omvæltning, der er stor forskel på livet på en gård og i et lærerhjem.

I 1927 blev jeg konfirmeret i Horbelev kirke, det var en lang vej at cykle. Min konfirmationsfest var meget stille, der var kun min eneste tante og onkel med. Kort tid efter kom jeg i huset hos omtalte, hvor jeg

var et år. Men jeg havde stadig mit såkaldte hjem hos den gårdmand på Falster, der så pænt tog sig af mig, da jeg stod alene. Der var stadig ikke tale om læreplads, men jeg kom i forskellige huse som ung pige. Der lærte jeg også en hel del, på husholdningsskole var jeg også.

Thesbjergs gård i Virket, hvor Nelly fik sit hjem efter forældrenes død.

Da jeg var 20 år begyndte jeg at væve, først i Helsingør dernæst på en væveskole i Helsingborg. Det var meget morsomt, blot skulle jeg have lært meget mere, men jeg vævede da vores møbelbetræk, gardiner og forligger til mit eget hjem.

I 1935 blev jeg gift og bosat her i Nordsjælland. Vi fik 3 børn, som alle fik en uddannelse. Somme tider tænker jeg, hvordan mit liv var blevet, hvis mine forældre havde levet. De havde planer om, at jeg skulle læse, hvad jeg ikke havde så meget lyst til. Rejse ville jeg gerne, men det var ikke almindeligt for piger, så jeg blev pænt hjemme, så der røg udsigten både til England og Canada, der var mit ønske.

Nelly Griesé

Nivå, den 20. 04. 1982.

Afskrevet af Bodil Pedersen i 2012.

Tyske flygtninge i Stubbekøbing og omegn af Tine Perlt

Vi har på arkivet en del materiale vedrørende besættelsestiden. En væsentlig del handler om flygtninge, både om jøderne, der flygtede fra Danmark i 1943, og om de tyske flygtninge, der kom hertil i 1945. Tine Perlt har her samlet arkivets materiale og oplysninger fra aviser og litteratur om emnet til en artikel om de tyske flygtninge i vores område.

Året er 1945 og 2. verdenskrig går ind i sin sidste fase. Den sovjetiske hær indleder en voldsom offensiv i Tyskland og drager plyndrende og hærgende gennem landet og jager millioner af tyskere på flugt. Adolf Hitler befaler i februar 1945, at en del af de tyske flygtninge midlertidigt skal anbringes i Danmark og sætter dermed gang i en strøm af flygtninge fra Tyskland til Danmark. Flygtningene ankom til fods, med tog og ikke mindst med skibe; det være sig alt fra fiskekuttere til slæbebåde, lystbåde eller krigsskibe – kort sagt alt der kunne bruges til transporten. Strømmen af flygtninge var overvældende – på nogle dage kunne der ankomme op mod 10.000 i døgnet. Tyskerne beslaglagde skoler, forsamlingshuse, haller, hoteller osv. til indkvartering af de mange flygtninge.

Ved Danmarks Befrielse i maj 1945, overtog Danmark ansvaret for de tyske flygtninge. Der var på det tidspunkt op imod 240.000 tyske flygtninge i Danmark, heraf ca. 85.000 børn under 15 år, spredt på omkring 1100 midlertidige indkvarteringer rundt om i landet. Der var fra Danmarks side et ønske om at sende tyskerne hjem hurtigst muligt, men i Tyskland herskede der stor nød og Danmark måtte efter ordre fra briterne derfor beholde flygtningene til forholdene forbedrede i Tyskland. Danmark gik i gang med det store projekt, at få organiseret flygtningene og oprettede kæmpemæssige flygtningelejre af træbarakker – de største af dem rummede 20-30.000 flygtninge.

Stubbekøbing og Omegn

Her i Stubbekøbing og omegn fik man også flygtningestrømmen at nærke. I Stubbekøbing by var der flygtninge indkvarteret på Teknisk skole, i Pavillionen ved Anlægget og i havnen lå der adskillige skibe med flygtninge ombord.

Maglebrænde, Aastrup, Gunslev, Torkildstrup og Horbelev var de respektive forsamlingshuse blevet overtaget af den tyske værnemagt og fyldt med flygtninge. Ligeledes var de to feriekolonier Abildvig og Donnemose beslaglagt og på Bogø blev Navigations-skolen brugt til indkvartering af de tyske flygtninge.

Det fremgår af rapporterne fra flygtningeinspektørerne, at belægningen var tæt i Torskildstrup, Horbelev og Maglebrænde, mens den på Bogø, i Gunslev og Aastrup betegnes som "normal" eller "ikke særlig tæt". Den 7. juni 1945 blev der, på forespørgsel af Læge Axel Vibede, som var involveret i flygtningearbejdet efter befrielsen, opgjort antal flygtninge i Stubbekøbing Luftværnsdistrikt til at være omkring 1400; dertil kom besætning, flygtninge og sårede som befandt sig ombord på lazaretskibet Rügen og de øvrige skibe med flygtninge som lå i Stubbekøbing Havn. I en senere rapport fra januar/februar 1946 fra de forskellige indkvarteringssteder, opgøres antallet af flygtninge til i alt at være 1642 heraf 236 børn.

Allerede i april 1945 var de to feriekolonier, Donnemose og Abildvig på Falsters østkyst blevet overtaget af den tyske besættelsesmagt. Den 26. april ankom de tyske flygtninge som skulle indkvarteres her. Snart var de fleste stopfyldte kolonier "omdannet til halmfyldte båse". Godsforvalter Valentin på Corselitze, skriver i et brev om forholdene i kolonierne: "Alle senge var flyttet ud af sovesalen; på de tagbærende stolper var der meterhøjde fra gulvet slået brædder, rummet mellem disse brædder og værdvæggene var fyldt med halm, meterhøjt. Der blev ingen plads til at gøre noget steds, - så de må spise på sengekantene". De ældre sov i sengene mens de yngre måtte stuve sig sammen i "halmåsene". Pladsforholdene har været særdeles trange og de hygiejniske forhold noget nær umenneskelige.

På Abildvig Feriekoloni i Østerskoven boede der 155 tyske flygtninge fra april 1945 til hen på foråret 1946

Tyskerne rejste fra Donnemose allerede 25. oktober 1945 og videre til andre indkvarteringer; i Abildvig blev de vinteren over. Donnemose var ikke så slemt tilredt, men Abildvig havde været udsat for så store ødelæggelser, at skolebørn først kunne tage det i brug igen i sommeren 1947.

Fraternisering

Det var forbudt at fraternisere med de tyske flygtninge. Ved alle ind- og udgange til flygtningelejrene var der skilte med teksten:

Advarsel

Ethvert Samkvem med tyske Flygtninge er forbudt. Det er forbudt at stå stille eller færdes frem og tilbage langs Flygtningelejrens Indhegning eller i dennes umiddelbare nærhed. Overtrædelse medfører strafansvar. Politiet

Men at kontrollen med flygtningelejrene flere steder kunne være særdeles mangelfuld fremgår bl.a. af en af rapporterne til vagtkommandøerne i januar 1946:

”Ved forlægningerne i Horbelev og Maglebrænde var der den 16. ds. ved Middagstid Inspektion fra Indenrigsministeriet, og denne har bl. andet beklaget sig over, at der overhovedet ingen Vagtposter var nogen af Stederne, men at Flygtningene gik som de vilde”.

I en avisartikel fra Stubbekøbing Avis fremgår det også, at flygtningene strejfer rundt, som det passer dem, og undertiden tigger hos beboerne omkring forsamlingshusene.

I Horbelev forsamlingshus boede der i juni 1945 83 tyske flygtninge

Knud Ambus fortæller i sine erindringer i Lokalhistorisk årsskrift fra 2001 om, hvorledes han vinteren 1945 var ude og køre stødbrænde. Her møder han en 4-5 unge tyskere fra Abildvig. Selv om han ikke forstod sproget, forstod han dog på dem at de gerne ville hjælpe til. Hurtigt forstod han dog også, at de ville aflønnes med mad, men da han kun havde sin madpakke med, var der jo ikke nok til så mange sultne mænd. ”Havde det kun været en enkelt, kunne jeg nok godt have undværet lidt – men, nej – så mange var der ikke til”.

Kirstine Asser fortæller i en portrætsamtale i Lokalhistorisk årsskrift 2010, hvordan man i Åstrup ikke kunne lade være med at hjælpe et sygt flygtningebarn; at smedens kone hver morgen sendte et stykke franskbrød og et blødkogt æg op til barnet, som kom sig og senere blev præst. Man hjalp løbende de afkræftede tyske flygtninge med mad – som Kirstine fortæller: ”Man hjalp med den ene hånd og lod ikke den anden hånd vide noget om det, og så håbede man, at man ikke skulle blive alt for ildeset af det”.

At der også herskede stor modvilje overfor flygtningene fremgår bl.a. af en artikel bragt af Folkeskolen d. 9. august 1945. Her skriver en lærer fra Falster:

”Lad det være sagt straks, vi skal ikke stille os på stude med nazistpakets måde at behandle fanger på – langt fra - vi skal skaffe dem tålelige kår selvfølgelig; men det har de allerede. De må ikke forlange, at tålelige kår for flygtningene er rene somerpensionater (skønt nogle virkelig er det), og kosten! Ja, den er jo nok ensformig og en smule kedelig; men den er tilstrækkelig til at holde folkene sunde, idet de får de nødvendige kalorier og vitaminer; de arbejder ikke, og det er der selvfølgelig taget hensyn til, og de ser såmænd sunde og glade ud, børnene med; de leger, nyder solen o.s.v.”.

Lazaretskibet Rügen

Det tyske lazaretskib Rügen ankom ifølge Stubbekøbing Avis til Stubbekøbing Havn med 400 sårede og 500 flygtninge ombord. Meningen var, at skibet skulle have sat flygtningene af på Oringe i Vordingborg, men da det viste sig, at skibet ikke kunne gå under Storstrømsbroen, måtte det derfor vende om og blive i Stubbekøbing.

Desuden konstateredes det, at Rügen udover syge og flygtninge og på trods af at have sejlet rundt med Røde Kors mærket - var læsset med andet og mere end ovenstående. Det viste sig at have fungeret som ammunitionsdepot og indeholdt således betydelige mængder af ammunition, geværer og kanoner.

Kommandanten ombord på Rügen var, grundet rygterne om ovennævnte armering nervøs, og sendte derfor bud til modstandbevægelsens hovedkvarter i Præstegården om, hvorvidt ledelsen ved selvsyn ville

komme og sikre sig, at skibet var afvæbnet og nu udelukkende fungerede som hospitalsskib.

Således gik sagfører A. Sørensen, kaptajn Swane-Lund, bankbestyrer P. Jensen, samt pastor Lund, borgmester P. Hansen, overlæge Mathiesen og værktødsformand Erik Hansen (tolk) ombord.

Lazaretskibet »Rügen« lå i havnen i Stubbekøbing indtil den 22. juni 1945

”Det var en sær betagende følelse for alle os civilklædte mænd, da der, i det vi betrådte herrefolkets skibs landgangsbro, blev pebet i bådsmands-piberne og et vagthold præsenterede gevær.

Vi blev modtaget med alle de militære æresbevisninger, der tilkommer højtstående officerer. I kommandantens kahyt blev der oplæst en erklæring om, at skibet havde været armeret, fordi russerne ikke respekterede Genferkonventionen (Genevekonventionen, red.), men at det nu var totalt afvæbnet, og man bad os nu ved selvsyn konstatere dette...”, skriver Ansgar Sørensen og P.Jensen i en artikel i Lokalthistorisk Årsskift 1985. Skibet blev inspiceret, og det blev konstateret, at al armering var afmonteret, og de mange ammunitions-kasser var blevet fordelt rundt på øvrige tyske skibe i havnen.

Rügen fungerede herefter som lazaretskib for de 13 tyske flygtningelej-

re i Stubbekøbing og omegn. Skibet sejlede tilbage til Tyskland 22. juni 1945 efter, at de syge var blevet fordelt i de respektive flygtninge lejre.

I maj 1945 var havnen i Stubbekøbing fuld af tyske krigsskibe og lystsejlere, der alle var kommet hertil med flygtninge

I 1997 fik Stubbekøbing Lokalhistoriske Arkiv besøg af en tysk kvinde, Christel Wöller, som sammen med sin mor, sin lillebror og sin bedstemor var i Stubbekøbing som tysk flygtning i 1945.

På befrielsesdagen 5. maj 1945, er Christel Wöllers mor Edeltraut Naguschewski, der dengang var blot 22 år gammel, sammen med sine to små børn ombord på et tysk skib, som lå i havnen, mens bedstemoderen grundet søsyge var gået i land. En tysk soldat er ved at rense sit gevær, da det pludselig går af og gennemborer moderens lår og fortsætter få centimeter forbi sønnens hoved. Hun bliver i al hast bragt til lazaretskibet, hvor hendes ben bliver amputeret, men den unge kvinde dør. Hun bliver i dybeste hemmelighed begravet sammen med 6 tyske soldater på Stubbekøbing kirkegård. Tyskerne havde al interesse i at hemmeligholde den ulykkelige hændelse, da den tyske soldat ellers højst sandsynligt ville være blevet henrettet.

Christels Wöllers bedstemor har fortalt historien til Christel og hendes bror. Christel Wöller har i mange år spekuleret over, hvorvidt det nu også var gået sådan til, men da hun boede i DDR, havde hun ikke mulighed for at komme til Stubbekøbing og se stedet med egne øjne tidligere.

Christel Wöller besøgte også Stubbekøbing Kirkegård, men her findes der ikke længere nogle grave med tyske soldater eller flygtninge, da alle tyske flygtningegrave blev flyttet til Nordre Kirkegård i Nykøbing 1964. Edeltrauts navn figurerede dog ingen steder – hverken på gravene i Nykøbing eller i kirkebøgerne i Stubbekøbing.

På Lokalhistoriske Arkiv kunne vi hjælpe lidt, da vi fandt en avisnotits i Stubbekøbing Avis fra d. 9. maj 1945, som bekræfter, at Edeltraut Naguschewski blev dræbt og begravet i hemmelighed sammen med de tyske soldater. Forklaringen på dødsfaldet er her, at hun skulle være blevet ramt af et vådeskud under et orgie lørdag aften.

De svenske barakker

Da det gik op for danskerne, at de tyske flygtninge ikke umiddelbart kunne sendes hjem, oprettede man i hele landet lejre til flygtningene; så havde man samling på dem og det lettede bevogtningen, således at problemer med tiggeri og sygdomssmitte – der var især problemer med tyfus - blev håndteret.

På Falster kom den lejr til at ligge på Hasselø, hvor tyskerne før besættelsen havde oprettet radio- og radarstation. Her var der allerede opstillet barakker som straks efter befrielsen kunne overtages og indrettes til flygtninge.

Der blev i alt opstillet yderligere 81 svenske træbarakker; der blev oprettet skole, hospital og centralkøkken, der blev kloakeret og indlagt elektricitet. Lejren i Hasselø kom til at rumme 3800 flygtninge.

På trods af intentionen om at de tyske flygtninge skulle hjem hurtigst muligt, kom der til at gå 4 år, før de sidste flygtninge kunne vende hjem. Den 15. februar 1949 tog Johannes Kjær, flygtninge-administrationens leder, afsked med de sidste tyske flygtninge, som i tog krydsede den dansk-tyske grænse og endnu et kapitel i Danmarks historie kunne afsluttes.

Kilder:

Lokalhistorisk årsskrift 2010: "Et jævnt og muntert virksomt liv på jord". En portrætsamtale med Kirstine Asser Hansen. Af Jutta Bojsen Møller og Mette Trankjær. Udgivet af Lokalhistorisk Arkiv Stubbekøbing

Lokalhistorisk Årsskrift 2001: "Køremænd i Østerskoven. Dengang det var med heste" af Knud Ambus. Udgivet af Lokalhistorisk Arkiv Stubbekøbing

Lokalhistorisk Årsskrift 1985: Lazaretskibet "Rügen" i Stubbekøbing af A. Sørensen og P.Jensen. Udgivet af Lokalhistorisk Arkiv Stubbekøbing

Lokalhistorisk Årsskrift: "Brev til læge Axel Vibede" af Ejvind Swane-Lund. Udgivet af Lokalhistorisk Arkiv Stubbekøbing

"De tyske Flygtninge i Danmark 1945-1949". Afhandling af Henrik Havrehed. Udgivet af Odense Universitetsforlag i 1987.

Flygtninge i DK 1945-1949. Udgivet af Flygtningeadministrationen i 1950.

"Ubudne gæster- tyske flygtninge i Danmark 1945-49 af Jens Aage Poulsen. Udgivet af Munkegaard i 1993.

"Godsdrift og velgørenhed. Det Classenske Fideikommis 1942-1992. Udgivet af det Classenske Fideikommis Corselitze, Nykøbing F.

"Tyske flygtninge" artikel skrevet af Bjørn Petersen.

"I dette øjeblik. De så det ske – befrielsen maj 1945" af Lars Lindebjerg.

Div. Rapporter fra den Danske Flygtningeadministration, 3. distrikt. Rapport nr.: 41, 42, 43, 44, 45 og 55.

Skrivelse vagtkommandørerne i Stubbekøbing Luftværnsområde fra politiassistent Johs. Jensen Politivagten for flygtningelejrene paa Falster, "Marielyst", Væggerløse
Avisartikel bragt i Stubbekøbing Avis 7. maj 1945: "Lazaretskib som ammunitionsdepot".

Avisartikel bragt i Stubbekøbing Avis 22. juni 1945: "Lazaretskibet satte de Syge i Land, inden det sejlede".

Avisartikel bragt i Stubbekøbing Avis 19. juli 1997: " Tysk kvinde fik vished for sin mors skæbne efter 52 års søgen", Af Karen Fich.

"Mennesker i en Malmstrøm – Tyske flygtninge i Danmark 1945-1949" af Arne Gammelgaard. Systime a/s, 1981.

Horreby Lyng

Af Anita Pedersen, biolog, Guldborgsund kommune

Horreby Lyng har altid ligget der med sin fantastiske natur med skov, mose, tørvegrave, hugorme og alt andet spændende, som jægere, naturelskere og skolebørn på biologitur har lært at kende. Nu er området også blevet gjort mere tilgængeligt for familier og alle, der er glade for at færdes i naturen. Der har altid været skovveje, nu er der lavet ruter med trampestier og flydestier, ligesom der er opsat informationstavler langs ruten.

Biolog Anita Pedersen, Guldborgsund, der har ledet projektet, har beskrevet kulturmiljøet og fortalt de gode historier.

Horreby Lyng er Falsters eneste højmose, og den største på Lolland-Falster. Med sine ca. 150 ha ligger Horreby Lyng solidt plantet i andskabet. Står man midt i den på det, som kaldes "Torvet", strækker nosen sig ca. 1 km i alle retninger.

Lyngens ejerskab

Horreby Lyng har været en del af det Falsterske Krongods. Da godset kom på auktion i 1766, blev Horreby Lyng købt som en del af Corselitze Gods af prins Carl af Hessen. Blot to år senere overtog Johan Frederik Classen (1725-1792) godset. Han havde ingen arving, så der blev udarbejdet et testamente, som bestemte, at hele hans formue skulle tilfalde en stiftelse, som bl.a. har velgørende formål. Stiftelsen, også kaldet Det Classenske Fideicommis, ejer i dag bl.a. Corselitze Gods. I midten af 1800-tallet, og som følge af landboreformerne, blev udstrækningen af hovedgårdenes marker reduceret. Et tydeligt eksempel på dette er det gamle matrikelkort fra lyngen fra 1850. Selve Horreby Lyng var på ca. 150 ha, og heraf fastholdt Corselitze Gods de 92 ha. Resten, 48 ha, blev fordelt blandt gårdmændene i Horreby og Eget samt de lokale præsteembeder og skoler. De lokale anvendte lodderne til afgræsning med kreaturer, men også til tørvegravning til eget forbrug. Økonomisk krise i skovbruget og landbruget bevirkede, at Corselitze Gods følte sig tvunget til at sætte deres del af Horreby Lyng til salg.

Tørvegravning

Det vides ikke med sikkerhed, hvornår man påbegyndte tørvegravningen på Horreby Lyng. Men der findes gamle dokumenter, som beskriver, at man allerede i 1844 har foretaget tørvegravning.

I 1890 blev der foretaget en undersøgelse af tørvelagets tykkelse for at vurdere mulighederne for en egentlig tørveproduktion. Der var flere steder, hvor man på dette tidspunkt vurderede, at tørvelaget var omkring 10 m tykt.

Der er blevet gravet megen tørv i lyngen både under første og anden verdenskrig. Særligt under anden verdenskrig blev kul en mangelvare og tørvemoser en guldgrube. Corselitze Gods påbegyndte en massiv indvinding af tørv. Der blev etableret et sindrigt system af kanaler for at afvande mosen. I sommerhalvåret når vandspejlet var lavest, blev der udvundet tørv. I 1940 da produktionen var højest, blev der udvundet ca. 6.000 tons. Den primære aftager af tørven var sukkerfabrikken i Nykøbing Falster.

Mændene stod med håndkraft og gravede tørven fri. Arbejdet med at stable tørvene var kvinde- og børnearbejde. Det vurderes, at da tørveproduktionen var på sit højeste, var der mere end 100 mænd, kvinder og børn beskæftiget i mosen. Horreby Lyng var derfor i en periode den største arbejdsplads på Falster.

Tørveindvindingen – på det Classenske Fideicommis jorder

Det meste af Horreby Lyng har historisk været en del af Corselitze Gods. Godset er i dag ejet af det Classenske Fideicommis, som er en velgørende institution. Under 2. Verdenskrig påbegyndte Fideicommiet en intensiv udnyttelse af tørv i højmosen. I 1940 investerede godset ca. 88.000 kr. i effektive maskiner, og det bevirkede, at de gik fra en produktion på ca. 500 tons i 1938-39 til godt 6.000 tons i 1940.

Mændene stod med håndkraft og gravede tørv fri. Tørv blev nede fra tørvegraven, som kunne være op til 3-4 m dyb, smidt op på et transportbånd, som kørte tørv op af tørvegraven. Den blev her hældt op i en kværn, der æltede og pressede vandet ud af tørv. Dernæst blev tørv presset ned i en form, der lagde fem tørv på stribe ud på et bræt, som dernæst gled ud på et transportbånd. Mændene stod i rækker langs med transportbåndet og lagde tørvene ud på jorden til tørre. Der var faste rutiner, det var altid den samme, der tog tørv nummer 1 og en anden, der tog tørv nummer 2 osv. Maskinen og transportbåndet blev løbende flyttet, når der ikke var mere liggeplads.

Når tørv var næsten tør, blev den flyttet fra de første liggepladser til tørrepladserne. Når tørv blev flyttet, blev de læsset i små tipvogne, der på togskiner kørte dem hen til tørrepladserne. Tipvognene var udlånt af sukkerfabrikken i Nykøbing F., og de blev leveret tilbage senest i slutningen af september, så de var klar til sukkerroesæsonen. Dette var en fin fordeling, for det var primært i juni-august, når vandspejlet var lavest, at der blev udvundet tørv.

Når tørv blev fragtet ud af mosen, skete det med hestevogn eller mindre lastbiler inde fra den centrale del af mosen, også kaldet for Torvet. Der har også været en brovægt, som har vejret vognene før og efter, de hentede tørv i mosen. Det meste af tørv blev anvendt lokalt, og sukkerfabrikken i Nykøbing F. var en af de største aftagere.

Arbejdet med at stable, vende og flytte tørv var primært kvinde- og børnearbejde.

Da kul under 2. Verdenskrig blev en mangelvare og tørvemoser en guldgrube, blev der på Horreby Lyng etableret et sindrigt system af kanaler for at afvande mosen. I sommerhalvåret, når vandspejlet var lavest, blev der udvundet tørv.

Der var flere forskellige metoder, som blev anvendt i mosen til at udvinde tørv. Den metode, der er afbildet her, viser, hvordan de mellemstore entreprenører udvandt tørv. Med håndkraft stod mændene og læssede tørven op på et transportbånd, som kørte tørven op af tørvegraven. Ofte gravede de helt ned i 3-4 meters dybde. Fra transportbåndet blev tørven ført op i en kværn, der æltede og pressede vand ud af tørven. Kværnen kaldte man også for smattekassen. Fra smattekassen blev tørven hældt op enten i tipvogne, hestevogne eller trillebør og kørt over til tørrepladserne. Ved tørrepladserne blev tørven presset ned i forme. En enkelt tørveform var ca. 12x20x5 cm – omtrent på størrelse med en mursten.

Der fulgte nu en proces, hvor man vendte, drejede og stablede tørven med det formål at få den så tør som muligt. Først blev de hældt ud af formene og ”kantet” – stablet to-og-to mod hinanden. Dernæst blev de så ”tårnet” eller stablet sammen i små pyramider. Afslutningsvis blev de i tipvognen kørt ud til læssepladser enten ved ”Torvet” inde i mosen eller udenfor mosen ved p-pladsen, hvor hestevogne eller lastbiler fragtede dem videre.

De private småstykker

I Horreby Lyng var der i den sydlige del mange mindre parceller på godt 1 tønder land – ca. 0,55 ha (ca. 5.516 m²). Der var omkring 40 lodsejere, og de fleste havde som regel to stykker, der lå forskudt for hinanden. Ofte var det et godt og et dårligt stykke i forhold til tørveindvindingen, - jo længere væk fra kanten af mosen, jo bedre var tørven.

Under 2. verdenskrig blev der, i hele det sydlige område, etableret et sindrigt system af kanaler for at afvande mosen. I sommerhalvåret, når vandspejlet var lavest, blev der udvundet tørv. Det var primært mændene, som gik ud for at stikke tørven. Med en spade stak de et rektangel ud på ca. 12×20 cm, og dernæst gravede de det løs i 5 cm dybde. Man fik så et stykke tørv på størrelse med en mursten.

Når tørvene var gravet fri, kom kvinderne og børnene ud og stablede dem to-og-to mod hinanden. Når tørvene var tørre nok, blev de ofte læsset på en trillebør og fragtet ud mod grusvejen, hvor de enten med hestevogn eller traktor blev kørt hjem til huset. En parcel gav nok tørv til en hel fyringssæson for en husstand. Buske og træer på parcellerne blev også anvendt til brænde. Alt gik til eget forbrug.

De lokale skoler i Karleby og Horreby samt præsteembederne i Horbelev, Karleby og Åstrup havde også parceller i mosen, hvor tørven ligeledes blev anvendt til eget forbrug til opvarmning. Deres parceller var bare væsentlig større. De hyrede som regel små entreprenører til at udvinde tørven for dem. Kirkernes parceller var alle placeret på den vestlige side af mosen.

Skydebanen

I mosen findes resterne af Nørre Ørslev Skytteforenings skydebane. Skydebanen blev oprettet af modstandsfolk efter krigen, og den var aktiv fra ca. 1946-1953.

Hvis man går fra parkeringspladsen og ca. 200 ned ad vejen findes resterne af de tre mure. Banen var præcis 200 m og på p-pladsen var der et skur, som kunne åbnes ud mod banen. Her kunne man så ligge eller stå i åbningen, og her blev skudt med salonriffel eller langdistanceriffel. Murene var beklædt med en halv meter tørv, for at kuglerne ikke skulle slå tilbage. På de to mure længst væk fra p-pladsen, var der ophængt to skydeskiver med værdierne 1-10, hvor 10 var i midten. Når der var skydning stod der bag den forreste mur en person – ”markøren” i sikkerhed. Markørens opgave var at stå med en pind og markere, hvor man havde ramt samt oplyse om antal point, man havde fået.

Hvert år, den første søndag i august fra ca. 1940-1948, var der børne-fugleskydning i mosen. Det foregik på den modsatte side af grusvejen. Det var tømreren i Horreby, der stod for arrangementet. Han lavede et træskelet med fjer på, som skulle ligne en fugl, som børnene skød efter. Børnene skød med armbrøst, og armbrøsterne var så tunge, at deres fædre var med og måtte løfte dem, så børnene kun skulle ”trykke af” på aftrækkeren.

Til hver fugleskydning havde tømreren lavet et lille lotteri, hvor vinderen vandt en armbrøst - lavet og designet af tømreren. Efter børnefugleskydningen var det en tradition, at der var dans i forsamlingshuset om aftenen.

Det var ”Lyngorkesteret”, ved brødrene Ingvar og Levin, der spillede på hhv. harmonika og violin, som stod for musikken. De hed ”Lyngorkesteret”, fordi de var født og opvokset i et hus, der var beliggende i den sydvestlige del af mosen. Huset er i dag revet ned.

Jernaldermanden fra Horreby Lyng

I slutningen af sidste istid, da isen smeltede, lå der af og til store stykker is tilbage, som var længere tid om at smelte – den såkaldte dødis. Når dødisen endelig smeltede efterlod den et stort hul – et såkaldt dødishul. Dødishullet blev ofte til en sø. Horreby Lyng har historisk været en sø.

Gennem det meste af oldtiden har der færdedes mennesker ved søen Horreby Lyng. En privat samler har her fundet flinteredskaber fra stenalderen og enkelte genstande fra jernalderen. I de ældste tider har stenalderfolket bosat sig her for at fiske og jage ved den store sø med Ørskoven, hvor der har været et rigt fugle- og fiskeliv – et oplagt sted at bosætte sig. De har efterladt sig kasserede redskaber af flint, især i mosens vestlige del synes der at have været bopladser fra stenalderen. Jernalderfolket har også færdedes her.

Der er fund fra den periode, vi kalder førromersk jernalder og begyndelsen af romersk jernalder, omkring tidspunktet for Kristi fødsel for ca. 2000 år siden. Der blev i 1940 under tørvegravning fundet rester af et menneskeskelet og af en skinddragt. Begge dele formodes at være fra jernalderen. Det er dateret til 376 e. kr. Man ved ikke, om det er en ofret person, eller om det er en, der er faldet i søen og druknet ved et uheld.

‘Mosens Hr. Stein’

Ligesom i den folkekære danske tv-serie Matador, hvor Hr. Stein under jødeforfølgelsen blev hjulpet af Fru bankdirektør Varnæs samt grisehandler Larsens kone og senere smuglet til Sverige, indspillede der sig et tilsvarende drama i Horreby Lyng.

I 1939 tog den kun 20-årige Kai Ginsborg (1919-2007) fra København til Nykøbing Falster. Han var netop blevet udlært skrædder og åbnede et skrædderi i byen. Et skrædderi, som hurtigt blev en stor succes.

Ved tyskernes invasion af Danmark blev Kai Ginsborg bekymret, for han var af jødisk herkomst.

En dag i oktober 1943 modtog Kai Ginsborg et anonymt tip om, at tyskerne var på vej for at arrestere ham. I ly af mørket flygtede han på cykel og endte tilfældigt ude i Horreby Lyng, hvor han gemte sig i en tytte.

Ejeren af hytten, sadelmageren Karl fra Horreby kendte ikke Kai Ginsborg. Sadelmageren fik et chok, da han fandt ham i hytten. Sadelmageren og hans husbestyrerinde Ellen besluttede sig for at hjælpe. Sadelmageren fik kontakt med gode folk, der ville hjælpe Kai Ginsborg med at blive smuglet til Sverige.

Udskibning af jøder fandt på Nordfalster sted primært fra havnen i Hesnæs. Der kom til at gå lidt tid, og mens Kai Ginsborg ventede, fordrev han tiden om dagen med at gå og fiske i mosen.

Da Kai Ginsborg kom tilbage til Nykøbing Falster efter krigen, tog han straks ud til sadelmageren og hans husbestyrerinde for at sige tak. De fik et særligt venskab, som varede ved i mange år.

Mens Kai Ginsborg havde været væk, havde hans kæreste Ruth passet skrædderiet. Ved Kai Ginsborg hjemkomst blomstrede kærligheden mellem de to, så de blev gift og fik to børn; John og Sysser.

Kai Ginsborg blev en meget succesfuld forretningsmand. Skrædderiet blev snart udvidet til familiebutikken Carlton, som solgte boligtekstiler og tøj til hele familien. Men Kai Ginsborgs ambitioner stoppede ikke her, han blev grundlæggeren af tøjkæden Deres, og åbnede sin første butik på Strøget i København i 1956.

Udarbejdelse af artiklerne er sket i forbindelse med et formidlingsprojekt om Horreby Lyng. Projektet er venligst finansieret af NaturErhverv, Fødevareministeriet og Friluftsrådet, Tips & Lottomidler. Se venligst www.horrebylyng.dk

Hængepilen ved Hjertesøen

Dette smukke syn ved hjertesøen i Anlægget er i mere end en forstand u historie, da træet væltede i stormen den 29. oktober i år. Billedet er taget af Leo Pedersen i 1980.

Det har ikke været muligt at finde ud af, hvor gammelt træet er, men mrådet med hjertesøen er den nyeste del af anlægget og blev anlagt i tarten af 1930-erne.

Onsdag den 30. oktober var arbejdet med at skære træet op og flytte det allerede i gang.

Forbryderiske gode fund på Nordfalster

-Om Museum Lolland-Falsters udgravninger forud for anlæggelsen af det nye statsfængsel syd for Gundslev.

Af Anders Rasmussen, arkæolog, Museum Lolland-Falster

Fra 2009 til 2012 foretog Museum Lolland-Falster en række arkæologiske udgravninger på det areal, hvor det nye store statsfængsel på Nordfalster skal bygges. I den forbindelse stødte museets arkæologer på flere spændende lokaliteter, der sammen giver et unikt indblik i fortidsmenneskenes aktiviteter i området i oldtiden. I denne artikel præsenteres et sammendrag af de vigtigste resultater fra museets undersøgelser, samt en skildring af den betydning, den har haft for vores forståelse af oldtidens udvikling på Nordfalster.

Indledning

Det hele begyndte på en kold vinterdag i slutningen af 2009. Allieret med en stor gravemaskine gik museets udsendte medarbejder i gang med den indledende arkæologiske undersøgelse af området, som forhåbentlig ville afsløre tilstedeværelsen af skjulte fortidsminder, bopladser eller andre spor efter oldtidsmenneskenes gøren og laden. Efter kort tid stod det klart, at området måtte have været skueplads for talrige aktiviteter i løbet af bondestenalderen, hvilket havde efterladt sig et væld af forskellige spor i form af redskaber af flint og sten, aftryk efter huse samt arbejdsområder, hvor både redskaber og organisk materiale blev bearbejdet.

Allerede forud for igangsættelsen af undersøgelsen havde museet da også en formodning om, at fortidsminder ville fremkomme på lokaliteten. Umiddelbart nord for undersøgelsesområdet, på toppen af et markant bakkedrag, hvorfra der har været udsigt over store dele af det omkringliggende landskab, kan endnu svagt anes resterne af en for længst overpløjet oldtidshøj, og øst for anlægsarealet, umiddelbart syd for Tårup Skovvej, er tidligere registreret løsfundne bronzeøkser og

1 Oplysninger om denne oldtidshøj er desværre fåtallige. Den er registreret i moderne tid på baggrund af en gennemgang af reliefkort

lintredskaber - måske rester efter grave fra sten- og bronzealderen. Set sammenhæng gav disse registrerede fortidsminder og oldsager en klar indikation af, hvilke spor efter fortidens mennesker, der kunne forventes at fremkomme i et så velbenyttet kulturlandskab. I nærheden af gravrøje og begravelsespladser finder vi nemlig ofte de tilknyttede bosættelser, hvor de arkæologiske levn giver et stille vidnesbyrd om de talrige skæbner og livshistorier, der udspillede sig i fordums tid.

En forundersøgelse trækker dybe spor i landskabet. I billedets forgrund ses den opgravede jord fra flere af de udlagte søgegrøfter. I baggrunden ses Gundslev Kirke. Foto: Museum Lolland-Falster.

Ved de store arkæologiske udgravninger, som blev udført i løbet af 2011 og 2012, fandtes da også endnu flere spor efter oldtidsmenneskenes virke. De arkæologiske levn fra bondestenalderen fremstod nu med en endnu større tydelighed end tidligere, og i tillæg hertil kunne spredte øbyggelsesspor fra både bronze- og jernalder bidrage til at skabe et næsten komplet billede af den fortidige bosættelsesstruktur i det undersøgte område.

Den allestedsnærværende bondestenalder

Spor efter bondestenalderen var næsten allestedsnærværende på det undersøgte anlægsareal. De tidligere lodsejere kunne inden undersøgelsens igangsættelse berette om talrige fund af økser og andre redskaber

af flint efter pløjningen af markerne, når mulden lå frisk i fladen, fri for bevoksning. I takt med igangsættelsen af de første udgravninger stod det da også hurtigt klart, at mulden gemte på endnu flere af stenalderens redskaber. Flere flotte økser og mejsler af flint, hvoraf enkelte stadig var næsten fuldstændig intakte, fremkom i takt med muldafrømningen til de forestående udgravninger.

For flertallet af disse redskabers vedkommende var der formentlig tale om arbejdsrelaterede værktøjer, der efter at have pådraget sig en brugsskade, som ikke umiddelbart lod sig reparere, blev kasseret og bortkastet på uhøjtidelig vis. Herefter må vi formode, at de har levet en omtumlet tilværelse i muldjorden de efterfølgende fire til fem tusinde år, udsat for elementernes hærgen samt de tunge redskaber fra et landbrug, der i stigende grad er intensiviseret og mekaniseret. At enkelte af disse økser og mejsler kan tænkes at stamme fra depotfund understreges af, at der i et af de lavtliggende stræk i terrænet, hvor et fortidigt vådområde har ført til dannelsen af et udstrakt tørvelag, blev fundet to af bondestenalderens flintøkser tilhørende hvad der tolkes som en enkelt nedlæggelse eller ofring.

I forbindelse med museets undersøgelser blev fundet flere flotte flintøkser og -mejsler fra bondestenalderen. På dette billede ses et lille udvalg af de flintredskaber, der blev fundet under udgravningerne.

Foto: Museum Lolland-Falster

På baggrund af museets undersøgelser kunne det konkluderes, at flere af de fundne redskaber måtte være produceret på lokaliteten. Spor efter flinthuggerens værkstedsområder blev fundet flere steder i anlægsarealet, hvor de fremstod som velafgrænsede områder med en høj koncentration af de meget små stykker af flint, der i daglig arkæologisk sprogbrug klassificeres som "flis". På disse pladser formoder udgraverne, at stenaldrens professionelle håndværkere producerede en række af de økser og mejsler af flint, som blev anvendt i lokalområdet i bondestenalderen.

I de lavtliggende områder fandtes under udgravningerne flere store ophobninger af affald fra de nærliggende bopladser, men også områder, hvor tilstedeværelsen af særskilte redskabstyper peger i retning af udførelsen af specialiserede aktiviteter. En høj andel af såkaldte skiveskrabere gav eksempelvis en klar tilkendegivelse af, at bearbejdningen af organiske materialer såsom skind, træ og knogle var en integreret del af dagligdagens liv på lokaliteten. Skiveskraberen er et af bondestenalderens standardredskaber og fremstår som en flad, ofte næsten cirkelrund skive af flint, hvor der langs de rundede sider er foretaget en fin kanthugning.

Den traditionelle opfattelse af skiveskrabernes funktion sætter dem i forbindelse med bearbejdningen af dyrehuder til skind, hvor man i den tidlige fase af arbejdsprocessen har brugt dem til at 'skrabe' fedt, hår og andet uønsket materiale væk fra råemnet. Ved mikroskopiske analyser af flere af stenalderens skiveskrabere er det dog blevet påvist, at mange af disse redskaber også fandt anvendelse ved arbejdet med andre typer af organisk materiale, eksempelvis ved afbarkning af træ eller ved afrensning og tildannelse af knoglestykker til eksempelvis smykker eller til nogle af de bensager såsom prene, mejsler og knive, der stadig i vid udstrækning blev anvendt i bondestenalderen.

I alt blev der på fængselsgrunden fundet over 400 af disse skiveskrabere, hvoraf langt størsteparten fremkom i såkaldte kulturlag, der kan repræsentere områder, hvor en gentagen udførelse af en eller flere arbejdsopgaver har ført til dannelsen af mørke aflejringer bestående af omdannet ophobet organisk materialer, iblandet redskaber og bopladsaffald. Disse lag formodes at repræsentere udstrækningen af de særlige områder, hvor stenalderbønderne henlagde mange af dagligdagens aktiviteter. For arkæologer repræsenterer sådanne lag en vigtig kilde til viden om oldtidsmenneskenes aktiviteter, idet de - underkastet den rette udgravningsmetode - kan give et sjældent indblik i nogle af oldtidens hverdagssituationer.

Stenalderbøndernes bopladser

Behøver for et fast tag over hovedet var mindst lige så stort i bondestenalderen, som det er den dag i dag. Når elementerne rasede var det vigtigt med en tør og rar base, hvor man kunne skutte sig i varmen. I forhold til nutidens standarder var bondestenalderens huse ofte undselige i størrelse, med en længde, der kun sjældent nåede over 15 til 20 meter.

I forbindelse med arkæologiske undersøgelser kan sporene efter disse konstruktioner derfor være vanskelige at erkende og fremkommer ofte kun i form af enkelte diffuse aftegninger i lerjorden, hvor de tagbærende stolpehuller stod nedgravet. På trods af disse vanskeligheder fandt museets arkæologer sporene efter ikke mindre end tre små huse fra stenalderen, hvilket er et utroligt resultat, idet bygningsspor fra denne del af

oldtiden er en meget sjælden forekomst. Det ene af disse er allerede på nuværende tidspunkt dateret til slutningen af bondestenalderen, og af de øvrige to huse må mindst et formodes at skulle dateres til den tidlige del af bondestenalderen, dvs. tidsrummet omkring slutningen af det 4. årtusinde f.kr.

Af disse tre huse lå det ældste placeret ved kanten af et let skrånende terræn i den nordligste del af det samlede undersøgelsesområde. Sporene efter denne forhistoriske bygning kunne ved udgravningen udelukkende erkendes som nogle få mørke aftegninger i den lyse lerjord - de synlige aftryk efter de nedgravninger, hvor husets tag- og vægstolper stod placeret. Målt i forhold til nutidens standarder var der ikke tale om et prangende hus; fra gavl til gavl har huset næppe målt mere end tolv meter, og mellem de to sidevægge har næppe været et spænd på mere end tre meter. Da sporene efter dette hus blev erkendt få meter fra anlægsarealets afgrænsning mod nord, er det uklart, hvorvidt der er tale om en enkeltliggende gård eller det yderste hjørne af en større bosættelse.

Sporene efter stenalderbøndernes huse kan være svære at erkende, og ofte er kun enkelte af de oprindelige nedgravninger til de tagbærende stolper bevaret. Følgende billede viser placeringen af de tilbageværende spor efter det yngste af de tre stenalderhuse. Foto: Museum Lolland-Falster.

Det yngste af disse tre huse lå placeret i undersøgelsesområdets sydlige del og må på baggrund af kulstof-14 dateringer formodes at være bygget omkring overgangen mellem det 3. til 2. årtusinde f.kr. Også her var der tale om en spinkel konstruktion på blot lidt over ti meter.

Den samlede udstrækning af det område, som blev benyttet til bopladsaktivitet i bondestenalderen på det undersøgte anlægsareal, er ganske stort, anslået omkring 10 ha. Her er tale om et sparsomt bebygget område, der dog ser ud til at være blevet anvendt i sin helhed til udførelsen af forskellige aktiviteter. De tre førnævnte huse lå alle placeret relativt højt i terrænet, hvor jordbunden må formodes at kunne have holdt sig tør selv i meget regnvåde sæsoner.

En boplads fra bronzealderen

I forhold til de mange levn fra bondestenalderen var den efterfølgende bronzealder mere sparsomt repræsenteret på fængselsgrunden. En enkelt boplads med sporene efter et større langhus samt flere omkringliggende nedgravninger med udsmid i form af potteskår, knoglestykker og flint, blev erkendt på toppen af en leret knold i arealets midte. Og spredt over hele det udgravede område fremkom med jævne mellemrum klynger af såkaldte kogestensgruber, der primært blev anvendt i forbindelse med tilberedningen af mad, men som også kan tænkes at være anlagt i forbindelse med udførelsen af rituelle handlinger.

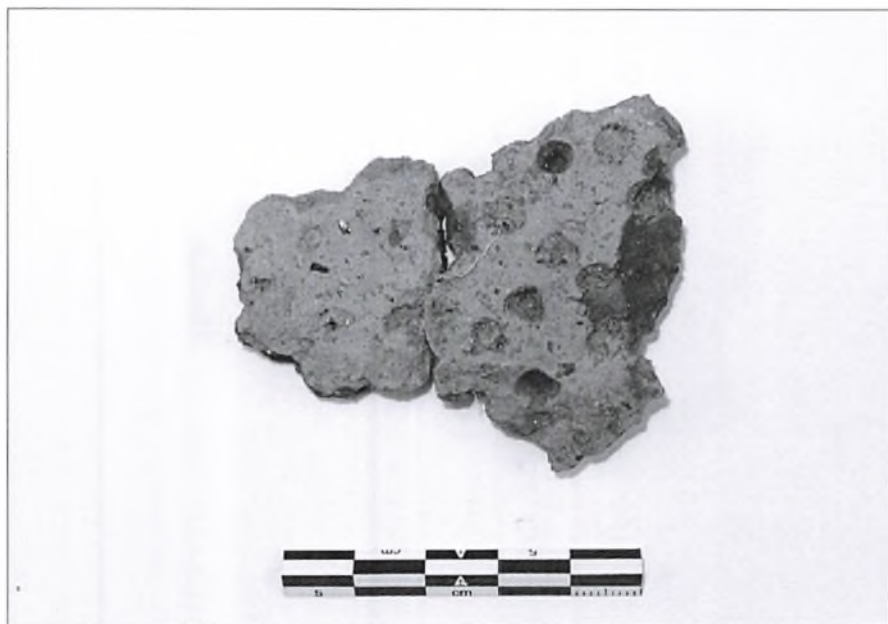
Med en længde på næsten 30 meter udgør det førnævnte hus den største enkeltstående oldtidskonstruktion, som blev fundet i forbindelse med museets udgravninger på fængselsgrunden. Selv om størrelsen på denne bygning er markant forøget i forhold til de tidligere beskrevne huse fra bondestenalderen, kan vi dog ikke nødvendigvis antage, at der var tale om en mere velstående bosættelse. Udviklinger inden for byggehåndværket gjorde det i bronzealderen muligt at konstruere huse med et langt større spænd mellem de tagbærende stolper, end hvad der tidligere havde kunnet lade sig gøre. Muligheden for at dække et større areal under ét tag blev da formentlig også primært udnyttet på en ganske praktisk facon, eksempelvis ved at anvende den ene halvdel af langhuset til opstaldning af husdyr i de kolde vintermåneder.

Kogestensgruber, der må regnes for en slags jordovne, fremkom i klynger på flere af de højtliggende knolde på fængselsarealer.

Foto: Museum Lolland-Falster.

Om dele af det store bronzealderhus på fængselsgrunden på denne måde har fungeret som stald kunne desværre ikke entydigt bekræftes i forbindelse med den arkæologiske undersøgelse. I en lille nedgravning blot få meter fra hustomten fandt arkæologerne dog de spinkle rester af et lerkar med gennemborede huller i bunden - et såkaldt sikar, der ofte tolkes som udtryk for, at en lokal produktion af ost fandt sted på lokaliteten.

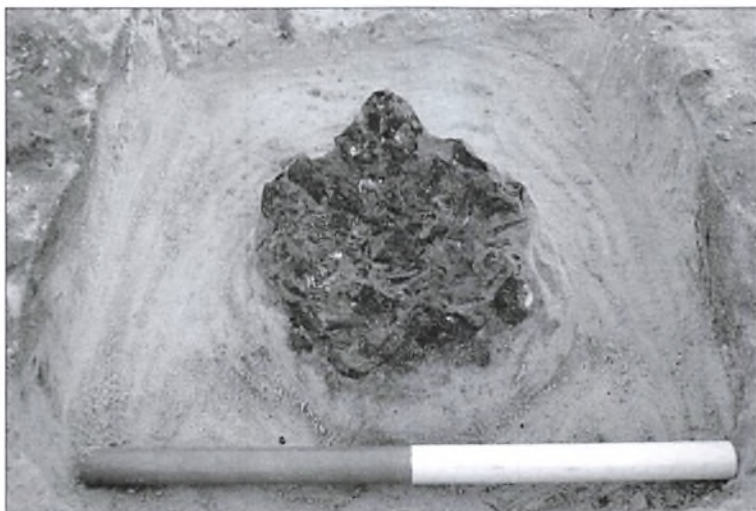
Den perforerede bund af det sikar, der blev fundet i nærheden af det omtalte bronzealderhus, ses tydeligt på dette billede.

Foto: Museum Lolland-falster.

Gådefulde brandpletter og nedgravede lerkar

Flere steder på fængselsgrunden blev fundet de tilbageværende rester af nedsatte lerkar samt små velafgrænsede nedgravninger fyldt med hvidbrændt knoglemateriale. Disse lerkar har formentlig været intakte ved nedsættelsen, men er som følge af markarbejde på arealet forstyrret i en sådan grad, at kun de nederste dele er bevaret. To af disse nedgravede lerkar blev fundet ganske tæt ved hinanden, blot tredive meter øst for det store bronzealderhus, og skal formentlig også begge knyttes til denne tidsperiode. Det er muligt, at disse nedgravede lerkar er udtryk for offeraktivitet med forbindelse til den enkelte bosættelse; måske ligefrem som en markering af det bosatte areals ydre afgrænsning. Ved undersøgelsen af det tilbageværende jordfyld i disse kar fremkom desværre intet materiale, der gjorde det muligt at komme nærmere en bestemmelse af det oprindelige indhold.

I et af fængelsarealets lavestliggende områder, hvor tilstedeværelsen af et udstrakt lag af tørv under pløjelaget tilkendegav, at her i forhistorisk tid havde befundet sig et større vådområde, fandt arkæologerne resterne af flere små cirkelrunde nedgravninger, der var fyldte med hvidbrændte knoglestykker. Grundet knoglernes meget fragmenterede tilstand er det på nuværende tidspunkt endnu usikkert, hvorvidt der er tale om de jordiske rester efter dyr eller menneske. Det er også uvist, om disse brandpletter skal tolkes som begravelser, eller om der ligefrem kan være tale om rester efter ofringer foretaget til de overjordiske magter. Sikkert er det dog, at disse fund giver en meget tydelig tilkendegivelse af, at området i store dele af oldtiden var et yndet mål for bosættelse såvel som aktivitet med et kultisk sigte.

Her ses bunden af den ene brandplet under udgravning.

En lokalitet med spændende perspektiver

Efterårets komme i 2012 markerede også afslutningen på Museum Lolland-Falsters arkæologiske undersøgelse på fængselsgrunden. Siden da har museets medarbejdere arbejdet hen mod en fuldstændig registrering og tolkning af de mange tusinder af spor efter oldtidsmenneskenes virkeområde.

Det er første gang, at der på Lolland-Falster er registreret så mange bebyggelsesspor fra bondestenalderen på samme sted, og der er derfor tale om en helt igennem enestående lokalitet, som fremadrettet giver rig mulighed for at studere flere forskellige aspekter af stenaldermenneskets liv. Herunder må samspillet mellem den almindelige bebyggelse, specialiserede værkstedspladser og områder med kultisk signifikans, regnes for et forskningsfelt, der i allerhøjeste grad kan bidrage med fornyet viden om bondestenalderens kulturhistorie, ikke kun lokalt, men også regionalt.

Fodermesteren på Næsgaard

Af Karin Suhr Rasmussen

Vi i fik på arkivet en indlevering med billeder og udklip vedr. tidligere fodermester I.C. Christensen fra Næsgaard. Ved at læse materialet igennem og søge lidt i de gamle Næsgaardbøger tegnede der sig et billede af en spændende personlighed, som prægede ikke bare Næsgaard, men store dele af dansk kvægavl i en lang periode.

I Næsgaardbogen 1935 skriver forstander H. J. Rasmussen en længere artikel om kvægbesætningen. Efter at have brugt 12 sider på at berette om avlsarbejdet, foderplanerne og de mange præmier på dyrskuerne skriver han: "Lidet ville det forslå med de gode avlsdyr, det rigelige græs og de fine foderplaner, hvis ikke der var den rette mand til at varetage og gennemføre det hele. Det er her som alle vegne *manden*, det gælder om. Manden er: Fodermester I. C. Christensen, der kom til Næsgaard som fodermester 1. november 1910 og således til 1. november i år kan se tilbage på 25 års rig og frugtbringende virksomhed i Den Classenske agerbrugsskoles tjeneste."

Videre skriver H. J. Rasmussen "Enhver, der har set I. C. Christensens daglige færden fra tidlig morgen til sildig aften, vil på forhånd være klar over hans store indsats i rent praktisk og fysisk henseende. Hvem der evner at se lidt nærmere til, vil hastigt have opdaget, at det såkaldte praktiske er parret med en stor indsigt i og forståelse af, hvad somme kalder for teoretisk..... Kun få har så god rede på det røde danske

Malkekvægs nutidige familie- og slægtsforhold som I. C. Christensen, hvem det da også i mange år i det væsentligste har været betroet at indkøbe de nye stamtyre til besætningen. Det store salg af avlsdyr fra Næsgaards kvægbesætning lægger i de senere år meget beslag på hans tid.....

Ved en lærd anstalt som Næsgaard Agerbrugsskole er der naturligvis mange vældig kloge folk. Men selv for en lærd kan erfaren mand være god at gæste. Og mange er de samtaler, som vi lærere har fundet anledning til at søge med Mester nede på selve åstedet i kostalden, før vi skulle op og docere vor store viden i foderlære, opdrætning eller kvægbrug.”

Markvandring på Næsgaard med bl.a. fodermester I.C. Christensen

Fodermesteren bliver rosende omtalt i mange af Næsgaardsbøgerne og i forbindelse med Næsgaards 150 års jubilæum fik han overrakt Dannebrogsmændenes Hæderstegn.

Flere steder, bl.a. i H. J. Rasmussens artikel i 1935 og i lærer Lauridsens nekrolog i 1964, bliver fodermesterens barndom og ungdom omtalt, men vi vil lade ham selv fortælle. Da han gik på pension i 1957 bragte folketidende et interview med ham:

Indledning:

Forleden gik fodermester I.C. Christensen en sidste runde gennem staldene på Næsgaard Agerbrugsskole, inden han tog til Øverup, hvor han har købt et hus med 4 tdr. land, og her vil han bogstaveligt talt

begynde en ny tilværelse som landbruger efter 47 rige og lykkelige arbejdsår på Næsgaard.

Men forinden afså han tid til en samtale med Folketidendes medarbejder for at fortælle lidt om årene, der er gået, og Christensen er en god fortæller, men han siger nødtigt noget om sig selv og aldrig noget om, at han gennem mange år har været en fremragende kapacitet indenfor dansk kvægopdræt.

Hvordan begyndte det I.C.?

Jeg er født i 1885. Far var røgter på Carlsfeldt, som dengang var en stor herregård, der blev drevet af forpagter Nyholm, som også havde Liselund. Vi var 12 søskende, og vi måtte ud at tjene så hurtigt, det overhovedet var muligt.

Jeg begyndte allerede som 5-årig med at vogte dyr, og som 10-årig blev jeg sendt ud blandt fremmede og måtte, så godt jeg kunne, klare mig selv.. Det var måske lidt hårdt, men det gav vist alligevel karakter. Man fik i hvert fald respekt for arbejdet, og man lærte, at man måtte bestille noget, hvis man ville nå noget.

Jeg havde min første plads hos afdøde Jørgen Strange i Vejringe, og netop hans påvirkning fik afgørende betydning for mig.

Jørgen Strange var mere intelligent end bønder var flest dengang, og han var en personlighed, der tog sig af sine medarbejdere på den eneste måde. Han lærte mig for resten også at skrå, og det var en god ting! Også sønnen Jørgen, der nu bor i Taastrup, fik stor betydning for mig. Navnlig lærte de mig kærligheden til dyr, og jeg blev interesseret i at have med køer at gøre. Jeg lærte også, at man må sætte sig et mål her i livet, og jeg besluttede, at jeg ville være fodermester.

Jeg blev hos Jørgen Strange i 7 år, og som 17-årig fik jeg stilling som foderelev på Gammelgaard på Lolland. Det var en besætning, der dengang blev regnet med, og jeg lærte meget på Gammelgaard i de to år, jeg var der.

9 år gammel fik jeg plads som fodermester på Høvænge ved Nysted, men et par år senere flyttede jeg til daværende godsejer C. Moesgaard-Øjeldsen på Lidsø. Det var en streng, men god plads. Godsejeren, der forresten var stærkt politisk interesseret og en overgang radikalt medlem af

Folketinget, var en hård negl, der krævede meget af sine folk, men han var knagende dygtig, og han gik selv foran i arbejdet. Han sov kun 3-4 timer i døgnet. Der var tit lys på hans arbejdsværelse kl. 3 om natten, men han var alligevel nede i staldene meget tidligt om morgenen, ja, det var ikke ualmindeligt, at han kom allerede ved 4-tiden.

Godsejeren var en førerskikkelse indenfor dansk kvægavl, men som sagt noget af en herskernatur, hvilket nok kunne virke noget besværligt ind imellem. Vi havde 150 malkekøer på Lidsø, og jeg havde 12 medhjælpere, og det var navnlig svenskere, polakker og finner. De var ikke altid lige lette at styre, og finnerne var de værste. De var alle, hvad man forstår ved herregårdskarle, og man skulle ikke være alt for sart, når man havde med dem at gøre.

Men årene på Næsgaard?

Ja, de blev gode. Det blev her, jeg fandt min livsgerning. – Jeg kom til Næsgaard i 1910, mens Tuxen var forstander og H. J. Rasmussen inspektør. Rasmussen blev senere forstander, og det var navnlig ham, der fik betydning for mig. Da jeg kom, var der en besætning på 100 malkekøer, men den gjorde sig ikke særlig bemærket. Men det skal den gøre, sagde Rasmussen, og så tog vi fat.

Fodermesteren med et af de mange dyr, han har arbejdet med

Det blev en dejlig tid, der fulgte. Jeg fik lov til at gøre, som jeg ville, og jeg blev betroet mange opgaver. Bl.a. fik jeg lov til at tage til Fyn og købe tyre, og mine dispositioner blev aldrig kritiseret. Det gik fremad med besætningen, og vi nåede endelig førstepladsen indenfor de større

besætninger, hvad ydelse angik. En overgang havde vi den højeste ydelse – 141 årskøer med en ydelse på 277 kg smør. Og vi har kunnet holde stillingen og ligger vel nu på 3-5 pladsen. Det kan svinge lidt fra år til år, og i årene fra 1945 til 1955 havde vi visse vanskeligheder med at holde ydelsen på grund af vor udrensning af kastere. Nu går det fint igen.

Hvad var nu den egentlige årsag til de fine resultater, De og Rasmussen opnåede?

Først og fremmest et godt avlsarbejde og en rigtig fodring. Rasmussen gjorde en vældig indsats for en bedre ernæring, og han var en foregangsmand på dette område. Og så havde Rasmussen en fantastisk evne til at drage medarbejderne ind i arbejdet. Han var næppe selv den store faglige dygtighed, men han forstod at få sine folk til at yde det allerbedste, og han gav dem lyst til at gøre noget ekstraordinært. Han var en meget inspirerende mand at arbejde sammen med.

I.C.Christensen fortæller løst og fast om de 47 år, der er gået, siden han kom til Næsgaard, hvor han har arbejdet under 5 forstandere, nemlig Tuxen, H.J. Rasmussen, P. N. Gaardmand, V. Steensberg og Henry Frederiksen.

Hvem har de sat højt?

Det er svært at sige. Hver havde deres særpræg, men jeg kan dog ikke lade være med at nævne V. Stensberg. Det har sat sine spor at have kendt denne store personlighed med de rige menneskelige egenskaber. Det var lykkelige år for alle på Næsgaard, da Steensberg var vor chef og gode ven.

Vu flytter De til Øverup og bliver landmand i en alder af 72 år.

Ja, jeg har fået lyst til at spænde fra.

Skal De have køer?

Nej. Jeg er blevet for gammel til at skulle op og malke om morgenen. Nej køer skal jeg ikke have, siger I. C. Christensen med vemod i stemmen, men det bliver svært at undvære dem. Jeg må nok ud og se på labeernes.

Er det ikke vemodigt at sige farvel til Næsgaard efter 47 års virke?

I.C. Christensen, der ellers har nemt til smilet, bliver med et alvorlig. Jeg har altid gruet for den dag, da jeg måtte sige farvel til den gerning, der har været hele mit liv, men forholdene har udviklet sig sådan, at det ikke føles svært. Jeg er blevet trætt – jeg har fået lyst til at spænde fra. Nå jeg må til Øverup og se, om møblerne er blevet stillet på plads, siger han.

I.C. Christensen drev ejendommen i Øverup i nogle år, hvorefter han, efter at have mistet sin kone, flyttede til en datter på Bornholm, hvor han døde knap 80 år gammel.

I fodermester Christensens tid stod Næsgaards kær på fløjen på dyrskuet hvert år, i årbogen fra 1949 er ærespræmier og 1. præmier optalt til 38 fra de foregående 10 år, og i 1957 opgøres årets præmier for kosamlinger og kviesamlinger på dyrskuerne i Stubbekøbing og i Maribo til fem 1. præmier, hvoraf de fire også fik ærespræmier. Selv fik J. C. Christensen som sagt dannebrogordenens fortjenstmedalje.

I.C. Christensen takkede for Dannebrogordenen hos Frederik IX

Sagn og myter fra Nordøstfalster.

Vi har prøvet at samle nogle af de sagn og myter, der findes her i og omkring vores område. Det er ikke mange, og hvis nogen kender et sagn eller en myte, som vi ikke har fået med, vil vi meget gerne høre om det.

Fribrødre Å.

Fribrødre Å, der slynger sig i ådalen syd for Stubbekøbing, har sandsynligvis fået sit navn fra det vendiske ”Pri Brod”, som betyder ”ved vade-stedet”. Men der findes også en helt anden forklaring på navnet:

Der var engang en stor uhyggelig lindorm, der levede i dalen syd for Stubbekøbing. To brødre, der var blevet dømt for mord, blev tilbudt at slippe for straf, hvis de kunne dræbe lindormen. De to brødre fik dræbt den efter en lang og sej kamp, men lindormen kæmpede voldsomt for sit liv, og for at slippe for døden slog den et slag med halen, der var så kraftigt, at det skabte Fribrødre Åens krumme løb. Dalen fik herefter navn efter brødrene, der fik deres frihed ved at dræbe lindormen – den blev til Fribrødredalen, og åen blev til Fribrødre Å.

Hvordan lindormen kom til Falster findes der også en historie om:

Engang for længe siden var folkene på Bogø stærkt plaget af rotter. Da fik øen tilfældigvis besøg af en omrejsende rottejæger, der forstod den kunst at mane rotter i jorden, og han samlede derfor brænde sammen til et stort bål på strandbredden lige over for Stubbekøbing. Men inden han begyndte at mane, spurgte han, om der var nogen lindorme på øen, for i så fald er den, der maner fortabt. Man erklærede, at der ingen lindorme var, og derpå begyndte han at mane, så alle rotter kom frem og løb lige ind i bålet, hvor de omkom. Men straks efter viste der sig en stor lindorm. Da flygtede rottejægeren i hast over til Falster, men lindormen gik tværs gennem bålet og videre ud i vandet og forfulgte ham til Falster. På det sted, hvor lindormen krøb gennem landet, opstod der en å, der har sit udløb ved Stubbekøbing, og da ormen under sin hidsige forfølgelse bugtede sig snart til den ene side, snart til den anden, fik åen så mange krumninger. Men det sted, hvor lindormen gik fra bålet ud i vandet, kaldes endnu den dag i dag Lindebro.

Jærtegnet ved Aastrup kirke.

Lige øst for kirkegårdsmuren ved Aastrup kirke er der en rund plet, hvor intet kan gro. Nu er området asfalteret, så det er ikke muligt at kontrollere, men pletten skyldes en hændelse, som både er fortalt i et sagn og i en folkevis.

I Moseby boede Haagen Svendsøn og hans datter Elselil. Moderen døde, da hun første gang tog datteren i favn, så Elselil voksede op hos faderen og blev en meget smuk ung kvinde, men med et vanskeligt sind. Til både Elselils og faderens glæde bejlede en ungersvend til hende, og brylluppet skulle fejres, men på vej mod kirke forvandlede hendes sind, og da vognen standsede ved kirkegårdsmuren, har den onde dæmon forgjort hende, så hun pludselig nægter at lade sig vie til ham, hun havde lovet troskab.

Ungersvenden blev så fortvivlet, at han drog i krig og faldt for fjendehånd.

Folkevisens morale lyder: Husk, at ej ved vægelsind du øder næstens liv og leger med hans hjertefred som spil til tidsfordriv

Vejen fra Moseby til Aastrup kirke

Hovederne på Horbelev kirke.

Når man går op mod Horbelev kirke, kan man tydeligt se aftegningen af 5 hoveder på tårnets sydside. De fire af hovederne er på række, tre mandshoveder og et kvindehoved. Det femte hoved, et mandshoved, sidder lidt højere.

Der findes flere fortællinger, sagn, om årsagen til, at disse ”portrætter” er hugget ind i muren. Det ene siger, at det drejer sig om tre søstre fra Møn:

gamle dage boede der en mægtig ridder, hr. Truels, i Fanefjord på Møn. Han og hans hustru, Mettelil, havde 3 sønner og 3 døtre.

På den tid boede der en flok røvere i en hule i Aastrup Banke ved Lunde Skov, og en dag, da hr. Truels 3 sønner kom forbi – de var kun børn endnu – greb røverne dem og lod dem vokse op i røverhulen.

Nogle år senere ville de 3 døtre gå til kirke i Horbelev. Dengang var Grønsund ikke bredere, end at man ved at kaste en horsepande ud midt i sundet kunne hoppe over.

På vejen fra Grønsund til Horbelev mødte de 3 røvere, som overfaldt dem og forlangte, at de skulle følge med til hulen, eller de ville blive dræbt. Pigerne ville hellere ofre deres liv end deres ære, og de to af røverne dræbte dem, mens den tredje frarådede det.

Da det nu var gjort, lagde de pigernes lig i hver sin sæk med klæderne ovenpå og begav sig sent om aftenen til Truels gård på Møn. Her satte de sig til bords, hvor hr. Truels skænkede flittigt for dem, men dog selv måtte gå i seng som den første. Fru Mettelil, der nu er tilbage med røverne, forstår at styre dem, og på et tidspunkt spørger hun, hvad de har sækkene, men samtidig ser hun noget af en af døtrenes tøj stikke op af sækken. Hun forstår nu, hvad der er sket og slipper ud af stuen og får kaldt folkene sammen, så røverne straks bliver overmandet.

Hr. Truels kom også, og røverne tilstod nu det hele og fortalte også, at de var af formen byrd, men at de som børn var blevet bortført af røvere. Hr. Truels genkendte straks den ene af dem som sin søn, og han rådede dem til at rejse til det hellige land som pilgrimme. De to ønskede dog at lade straffen for mord og blev halshugget og lagt på stejle på en høj øst for Horbelev kirke. Truels søn valgte at rejse som pilgrim.

Denne historie, der også skulle være årsag til, at der springer en kilde

i Tåstrup Lunde, findes også som folkeviser. Folkevisen er en »vandreviser«, der kendes flere steder med andre stednavne, bl.a. i Skåne.

Der findes også en anden folkeviser, som kan passe med hovederne. Der handler om en adelsfrøken fra Bønned Slot, der ikke må få sin elskede Hr. Hakon, som er på ledningstogt, men i stedet skal giftes med Drot Ivar. Ude af sig selv af sorg går hun sent om aftenen ud i skoven, hvor hun bliver overfaldet af tre røvere, der tager hende med til deres hule, hvor de truer hende, men hun tager en dolk, der ligger på bordet, og stikker den i sit hjerte.

Da hendes far får at vide, at hun er blevet bortført, tager han med sine mænd ud i skoven og finder hulen, og røverne bliver overmandet og hængt i et højt egetræ.

Datteren bliver begravet i en høj i Bønned Skov, hvor hendes elskede Hr. Hakon også bliver begravet, da han kommer hjem og hører om tragedien og straks tager sit eget liv.

Denne historie passer egentlig bedre med tegningerne på kirken: en kvinde, tre røvere og så et mandshoved langt fra de andre.

Begge historier og den første folkeviser kan læses i Lolland-Falsters historiske Samfunds Årbog 1954, men den første historie og folkevisen, der relaterer til Bønned Slot, kan også læses i Horbelevbogen.

De indhuggede hoveder på Horbelev kirke, 3 mænd og 1 kvinde. Det 5. hoved sidder noget højere og længere mod øst. Anes der et hoved på hver side af kvinden? Så der oprindeligt har været tre kvinder, svarende til søstrene fra Møn.

Ny myte om hovederne.

Myter behøver ikke være gamle, der opstår hele tiden nye, og selv om vi her har holdt os til de ældre, skal denne alligevel med:

I 1986 var en 6. klasse på besøg i Horbelev og blev naturligvis også præsenteret for hovederne på kirketårnet og sagnet om dem. Det interesserede ikke alle lige meget, og især tre drenge fandt andet at forså tiden med, da de begyndte at kaste sten op på hovederne.

Dagen efter, da de var kommet hjem, væltede den ene på sin cykel og brækkede armen, den anden faldt flere gange og slog sig, selv om han normalt ikke var særlig klodset, og den tredje fik et vindue i hovedet og brækkede næsen, da han stod uden for huset og bad sin søster åbne vinduet, og vinden pludselig tog fat i det. Ulykkerne fortsatte med at hagle ned over dem den følgende tid, og da de en dag beklagede sig over det i klassen, sagde en af de andre, at det måtte skyldes deres opførsel ved Horbelev kirke.

Næste weekend kørte en af fædrene de tre drenge til Horbelev, hvor de undskyldte deres opførsel over for hovederne på kirketårnet, og efter den dag blev de ikke udsat for flere "unaturlige" uheld.

Når vi kalder historien en myte, skyldes det, at ingen ved, hvem det drejer sig om, og at en tilsvarende historie bliver fortalt om flere andre steder.

Regner Lodbrog.

Regner Lodbrog mødte i Grønsund sin oprørske svigerfar, Espen. Han havde lokket Regner Lodbrogs søn, Ubbe, til at stræbe efter Kronen, mens kongen var på togt. Det kom til et slag i Grønsund, hvor Espen blev dræbt, og Lodbrog lod hans hoved hugge af og satte det op på sin nøje skibsstavn til skræk og advarsel.

Sønder Alslevs kirkedør.

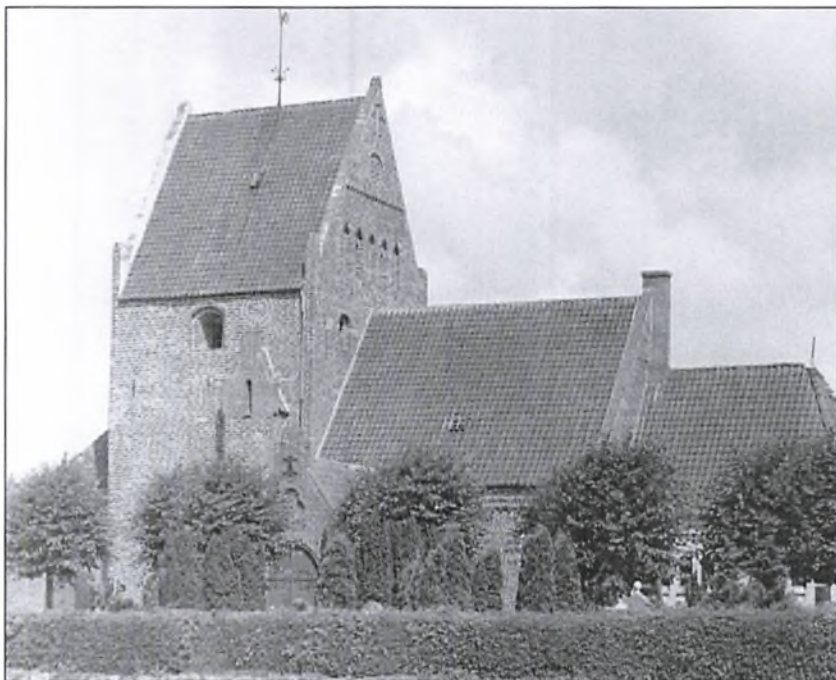
Sønder Alslev gadekær er egentlig en kilde og tilmed med helbredende kraft:

Det fortælles, at en dame langvejs fra søgte til kilden for at blive helbredt for sin blindhed og gav det løfte, at hun ville bygge en kirke i

Sønder Alslev, hvis hun fik synet igen.

Da hun virkelig blev helbredt, solgte hun alt, hvad hun ejede for at få bygget kirken, og da dette ikke slog til, tog hun tiggerposen og drog ud for at samle ind til sin kirke. På den måde blev den lille kirke færdig på nær døren, men en morgen fandt tømrermændene nede ved Sønder Alslev strand en gammel kirkedør, der netop passede i karmen.

Den var drevet op om natten, og nu fortalte munkene, at det var en dør fra Nohas ark, som så længe havde ligget på havets bund.

Sønder Alslev kirke med den gamle kirkedør

Spejderstenen i Halskov Vænge

Man siger om Spejderstenen i Halskov Vænge, at der kommer en lille fugl en gang imellem og hvæsser sit næb mod den. Og når fuglen, der hvæsser sit næb, har slidt stenen op, så er Evigheden forbi.

Man siger også, at stenen vender sig, når den lugter nybagt brød.

Sten, der vender sig ved lugten af brød, kendes flere steder fra. Det samme skulle være tilfældet med overliggeren på dejstenen nord for Meelse. Det er formentlig Dyssetingstenen, der her tænkes på.

H. C. Andersen, der besøgte Halskov Vænge i 1843, kaldte stenen »Elefanten«, et fuldt så godt navn som Spejderstenen, men måske er det Aksel Heilskov, der har fat i det rigtige, når han kalder den »Spedejesten« spåkonesten. Den må i al fald have bidraget til en del overtro i årenes løb. Spedejesten! et smukt navn.

Stenen i Halskov Vænge fotograferet i forbindelse med opførelsen af Halskov Vængespillene i 1991.

Helene Strange fortæller:

En gammel mand, Rasmus Bødker, reparerede engang noget ved en skorsten i Moseby Præstegård. Gulvet gik da i stykker, hvor han stod, og han styrtede ned i et rum, hvori der lå en benrad. Præsten Heinet lå da syg og måtte intet vide herom. Hans kone befalede straks, at hullet skulle mures til igen. ”Når det skelet har ligget der i så mange år, er det bedst, det bliver der”, sagde hun. I Moseby Præstegård har der også altid været spøgeri.

Hanenov Skov har der de fleste nætter kørt et ligtog. For ligvognen var der fire kulsorte heste.

Skovbys lygtemænd.

Ved Skovby på Falster siges der at være mange lygtemænd. På denne øgn siger bønderne, at det er genfærd af landmålere, der i sin tid har gjort uret ved opmålingerne, hvorfor man ved midnatstid ser dem løbe op og ned ad Skovby bakke, som de måler med gloende jernstænger, det de råber: «Her er ret og skel! Herfra og dertil».

Valdemarsegen.

Danmarks største træ, Valdemarsegen, står i skovbrynet ved Grønsundsvej ca. 50 meter fra Grønsundsvej.

Navnet skyldes, at Kong Valdemar (formentlig Atterdag) bandt sin hest til træet, da han holdt hvil.

Valdemar Atterdag døde 1375, og træet er anslået til ca. 600 år, så i bedste fald har det været ganske lille, da kongen kom forbi, men inden man kunne regne den slags nøjagtigt ud, mente man, at træet var fra omkring 1200, og så passer det jo fint.

Valdemarsegen fotograferet af Anders Knudsen til en artikel om træet i Folketidende den 20. april 1991

Arkivets beretning
fra Lokalhistorisk Forenings generalforsamling
februar 2013.

Af Karin Suhr Rasmussen

Egentlig synes jeg ikke, der er sket så meget, der er interessant at fortælle om i det forløbne år. Det betyder ikke, at vi ikke har lavet noget, for vi har fået registreret rigtig meget, som man jo alt sammen kan søge i fra vores hjemmeside. Det er nok mest billeder, man søger efter, og der ligger nu over 3000 i systemet. Der bliver lavet statistik på, hvor mange søgninger der er, og i 2012 er det talt op til 2108. Hvor mange personer, der har været om det, ved vi ikke.

Vi er også kommet på Facebook. Det skulle kunne gøre, at flere unge fik interesse for arkivet. Jeg ved nu ikke om det hjælper, jeg synes det går lidt trægt med at få venner, der "liker" os. Men hvis nogen af jer kommer på Facebook, så kig ind til os.

Op til Dronningens besøg den 5. juni havde vi lavet en lille udstilling om tidligere konge/dronningebesøg, og på selve dagen var Tine udnævnt til fotograf, så vi efterfølgende kunne lave en udstilling om det nye besøg. Både med egne billeder og med billeder andre gav os.

Selv om man kan finde mere og mere på nettet, - udover kirkebøger og folketællinger er der nu også skifter, tingbøger, matrikelkort og meget andet, så får arkivet stadig besøg af slægtsforskere og andre, der bare gerne vil vide noget om området. Vi har bl.a. haft flere besøg af en mand fra Fyn, der er i gang med at skrive en bog om sin morfar, Ole Hansen, fra Nørre Ørslev, og så får vi undersøgt og set, hvad vi har, ikke kun om Ole Hansen, men også om Nørre Ørslev i den periode.

Mange kommer også med materiale til os, eller sender det. Vi fik 46 indleveringer i 2012, og nogle er et par billeder eller udklip, og det er fint, måske er det lige det, vi mangler, men mange er både med papirer, breve, billeder og meget andet.

Vi fik bl.a. et brev med billeder og lidt oplysninger om en tidligere fodermester på Næsgaard, I.C.Christensen, som viste sig at være et meget spændende menneske. Efter at have læst lidt i Næsgaard-bøgerne om ”Mester” og på et af billederne, et lille amatør billede, synes at kunne se en medalje, ringede jeg til giveren, et barnebarn, for at få lidt flere oplysninger, og det resulterede i at vi fik alle papirerne vedrørende hans udnævnelse til Dannebrogsmænd, avisudklip med interviewes og nekrolog. Han var født i Vejringe og blev sendt ud at tjene som 9-årig, men uddannede sig, så han blev en meget respekteret fodermester på Næsgaard, og altså også blev ridder af Dannebrog, så der er i al fald materiale til en artikel til Årsskriftet.

Nogen gange falder tingene sammen. Jeg har i flere år snakket om, at vi burde skrive noget om vores gamle byfoged Chr. Benzon, og da amtskredsen besluttede, at vi skal udgive en bog om Matadorer, igangsættere, folk, der har sat præg på deres egn, tænkte jeg først på Boas eller A.C.Rasmussen, men da det viste sig, at næsten alle ville skrive om en person fra den tid – 1860-1920, så valgte jeg Benzon, som huserede i 1700-tallet.

Næsten samtidig kom Ib Hjorth-Hansen med en artikel om Benzon, som vi bragte i årsskriftet og samtidig med, at årsskriftet udkom, sendte et tip-tip-oldebarn af Benzon et helt lille hæfte om forfaderen, så nu har vi tre meget forskellige historier om den samme mand.

De sidste dage har jeg arbejdet med en indlevering med en del breve, som er sendt fra Stubbekøbing af forældre og veninder til en ung pige, der havde fået arbejde i København. Brevene er skrevet i 30’erne og starten af 40’erne og fortæller om familielivet i Stubbekøbing på den tid, men også om ungdomslivet med baller i rokklubben og marinere og næsgårdselever og senere kærester, bryllup og børn.

Det bliver måske ikke til en artikel lige nu, men om 20 år er det måske lige det, man gerne vil vide noget om.

Vi har haft besøg af Slægtshistorisk Forening en lørdag eftermiddag, så de kunne få et indtryk af, hvad man kan finde på et lokalhistorisk arkiv, ligesom vi har haft besøg af medarbejderne fra Museum Lolland-Falster

som var på tur i vores område, så alle deres nye medarbejdere kunne få lidt lokalkendskab og altså sluttede på arkivet. Femern-tunnelen og omfartsvejen ved Nykøbing har jo givet arbejde til flere arkæologer.

Vores frivillige medarbejdere, Else, Kate og Ingrid kommer og hjælper en gang om ugen. Både de og vi andre har været på kursus i året løb – i registrering, i historisk atlas og i at bruge de mange kort, der nu findes på nettet. Henni, der har deltaget i arbejdet i flere år, har valgt at holde op, men jeg vil gerne sige tak til Henni for mange års godt samarbejde.

Jeg vil også sige tak for samarbejde og hjælpsomhed både til Tine og de frivillige medarbejdere og til arkivgruppen, der mødes en gang om måneden og bidrager med mange forskellige ting, men først og fremmest med den store lokale viden, som vi hele tiden trækker på.

Jeg vil slutte med at sige tak til Lokalhistorisk Forening. Tak for samarbejdet omkring Årsskriftet og for de mange gode foredrag, hvor I også er med til at formidle historien.

Og tak til alle jer – foreningens medlemmer – der med jeres opbakning er med til at fastholde interessen for den lokale historie.

Mere fra Arkivet

Jeg nævnte i min beretning i februar, at det med Facebook nok ikke ligeså var os. Det kneb gevaldigt med at få kontakt til alle dem, der ind imellem eller ofte er på siden. Men altså ikke på Arkivets.

Det har heldigvis ændret sig. I løbet af det sidste halve år er det blevet en levende side med mange venner. Gode venner, som interesserer sig for de billeder, vi lægger ud, og som giver sig tid til at kommentere dem, og ind imellem komme med gode historier i tilknytning til dem.

Et af de billeder, der har givet anledning til mange kommentarer og små historier er dette af Vestergade med Peter Olsens herreekvipering, Laurits Hansens Guldsmedebutik og Carl Hansens Landmanden.

Billedet er taget af Ole Bentsen fra det gamle pakhus, der lå, hvor nu vejen Trojels Gård ligger.

Det har i en del år været planlagt at, arkivernes registreringssystem Arkibas skulle udvikles, så alle kan søge i samtlige registreringer i hele landet, men det har knebet med at få det igennem, især på grund af økonomien.

Som en overgangsordning har man kunnet tilmelde sig et program, som gjorde det muligt at søge i udefra i det enkelte arkivs registreringer, og dermed bl.a. se de billeder, der er registreret i systemet.

Det har vi i Stubbekøbing haft stor glæde af. Det viser sig, at rigtig

nange benytter sig af muligheden for at se i vores registreringer hjemnefra.

Nu er der imidlertid lys forude, da man har fundet de mennesker, der skal udvikle programmet, og ikke mindst har fået pengene, da A.P.Møller-Fonden har doneret 1,8 mill. til projektet. Arkiverne kommer til at bidrage med en mindre kontingentforhøjelse, og for de arkiver, der ikke er med i overgangsprojektet (som Stubbekøbing er) bliver der en del arbejde med at tilrette registreringerne.

Resultatet skulle så blive det fantastiske, at man fra en hvilken som helst computer kan søge i alle lokalhistoriske arkivers registreringer. Hvis det var i dag, det åbnede, ville der være 1.287.000 billeder fra hele landet, men da det bliver forøget med omkring 250.000 om året, vil der om et år være mere end 1.500.000 billeder at kigge på.

Arkivet har sammen med sytten andre lokalhistoriske arkiver på Sydjylland og Lolland-Falster udgivet en bog "Matadorer". Bogen udkom på Arkivernes Dag lørdag den 9. november. Vores bidrag er en artikel om Byfoged Benzon, der regerede i Stubbekøbing i midten af 1700-tallet, men ellers er der artikler om købmænd, borgmestre, en godsejer, en præst, en mejeriejer, en grønlandsfarer og andre, der har haft betydning og gjort en forskel i deres område.

Vi har også bidraget med et par billeder til Bo Lidegaards bog "Landsnænd". Bo Lidegaard besøgte arkivet et par gange og læste vores materiale om jødetransporterne igennem. Hvor meget han har kunnet bruge er uvist, da bogen i høj grad er baseret på dagbogsoptegnelser fra de implicerede i de dage. Den fortæller om to familier, der kom fra København uden at kende meget til området her, og både nåede at bo på Freys Hotel og bryde ind på Abildvig, inden det lykkedes dem at komme med en fiskerbåd fra Grønsund til Ystad.

Endelig vil jeg gøre opmærksom på, at Statens Arkivers hjemmeside, hvor man kan finde kirkebøger og folketællinger, nu er blevet udvidet, så det også er muligt at se i Skifter og Tingbøger (ejendomsoplysninger).

Formandens beretning ved generalforsamlingen den 21. februar 2013

Igen gik et år – og alt for hurtigt tror jeg mange af os tænker.

Jeg læste for nylig en historie om en mand, som havde en tobaksforretning på et gadehjørne i London. Hver morgen kl. 9 før han åbnede butikken gik han ud på fortovet og tog et billede af butikken.

Hver dag i 12 år tog han et billede af præcis det samme sted. Billederne blev sat ind i et fotoalbum, og sirligt noterede han dato i nederste højre hjørne. 12 fotoalbum var det blevet til. Og mere end 4000 fotos.

En dag viste forretningsejeren sine album til en ven. Vennen bladrede utålmodigt de først album igennem og undrede sig over, at manden havde taget så mange billeder af det samme motiv. Det forekom trivielt. Det samme og det samme om og om igen. Samme vej, samme fortov, ti tider de samme mennesker.

Lettere irriteret vendte vennen blade i albummene, og så var det ejeren af de mange album sagde: Du bladrer for hurtigt, du vil aldrig forstå det hvis ikke du sætter farten ned ...

Kort om årets begivenheder, der bestod af 7 foredrag, 1 heldagstur og 1 fyraftenstur:

I Marts

hørte vi om indsatsen mod pirater i Aden-bugten. Det var informationschef Hans Arne Niclasen, Nr. Alslev, der fortalte om sine oplevelser fra tiden ombord på det danske krigsskib Absalon.

April

Livet på landet i 1920-erne og 30-erne var emnet i april. Solveig Bahn Christensen fortalte om sit arbejde som husmandskone på statshusmandsbruget i Andelslandsbyen Nyvang, Holbæk.

Sidst i maj

Udflugt med besøg på Stevns Fortet, frokost på traktørstedet Højerup-

und og besøg på Gjorslev Gods. Der deltog ikke helt så mange, som der var budgetteret med, hvilket gav et underskud til foreningen. Det er vores mål, at turene skal hvile i sig selv – men heldigvis er foreningen angst fra det ”dødens gab”, som Patrick Reventlow-Grinling viste os, sidst vi var samlet her.

August

Den årlige Fyraftenstur til Bogø med besøg på Bogø Mølle, hvorfra vi fortsatte til den berømte Bogø-smed, som havde mange spændende effekter at vise os. Turen sluttede i Café Stalden, hvor der blev serveret øksesteg og kaffe med kringle.

September

Danmarks sejlskibskulturarv v/Arkitekt Arne Gotved. Vi var ikke i tvivl om, at Arne Gotveds hjerte brændte og brænder for de gamle træskibe.

September

Danmarks sejlskibskulturarv v/arkitekt Arne Gotved. Vi var ikke i tvivl om, at Arne Gotveds hjerte brændte og brænder for de gamle skibe.

Oktober

Bødlens historie eller ”Træk gennem mestermandens historie” v/Leif Plith Lauritsen, Museum Lolland-Falster. Foredragsholderen berettede om bødlen gennem næsten 1100 år og fortalte om bødlens nedtur og opstur i samfundet. Det var lidt uhyggeligt og mærkværdigt at tænke på, det ikke var så forfærdelig længe siden, nogle af disse hændelser havde fundet sted.

November

Thorbjørn Bay Christiansen, Bogø var på besøg i november og viste denne gang billeder fra rejser i det nordlige Sverige, Finnmarken, Norge og Nordkapp. Som altid gode billeder med tilhørende fortælling.

Januar

En gammel virksomhed i et moderne samfund v/godsejer Patrick Reventlow-Grimling, Krenkerup. Vi hørte om moderne land- og

skovbrugsvirksomhed med et tilhørende bryggeri. Patrick fortalte mege levende og åbent både om sig selv og den store virksomhed.

Og så kom vi i **februar** frem til den årlige generalforsamling i aften, som afslutter dette års program.

Det er almindeligvis sådan, at bestyrelsen på et år mødes 6 gange:

Kort kst. møde umiddelbart efter generalforsamlingen

Omkring 1. marts mødes vi på arkivet, hvor vi pakker de nye programmer

Juni - mødes vi med Karin på Arkivet for at drøfte det kommende årsskrift.

September – før sæsonen begynder

November – næste års program

Januar – program samt generalforsamling

Suppleanterne deltager i alle møder og hjælper til på lige fod med os andre. Det er en rigtig god ordning. Det sker nogle har forfald på grund af sygdom eller er på længere rejser, så er det dejligt at vide, at vi er nok alligevel, når de praktiske opgaver skal løses.

Det er et stort gode - også i forbindelse med programlægning - at vi har en sund økonomi. Vi har også i år modtaget 2000 kr. fra Det Classenske Fideicommis - en opmærksomhed vi skønner på og er mege taknemmelig for.

Medlemstallet er faldet en smule – når man er kommet her nogle år er det tydeligt, at der bliver huller i rækken af gamle trofaste medlemmer. Derfor glæder det os meget, at nye kommer til. Og som jeg før har svaret, når nogle har spurgt: Man er meget velkommen her – også selv om man endnu ikke har besluttet sig for at blive medlem.

Tak til Biblioteket for husly og for den venlighed og hjælpsomhed, vi altid bliver mødt med.

Stor tak til arkivet for hjælp og gode idéer, især ved udarbejdelsen af

irsskriftet - men også i mange andre spørgsmål er det et godt sted at få hjælp og gode råd. Tak til alle der har bidraget med skrevne ord til irsskriftet. Og tak til gruppen omkring arkivet for deres indsats.

Tak til Gunvor Fisker for klaverspil.

Tak for al den hjælp vi får fra forskellig side, når der skal ryddes af og sættes op.

Tak for al anden støtte og positiv omtale i årets løb.

Tak til bestyrelsen for godt humør og loyalt samarbejde. Det gælder bestyrelsesmøder, men også når vi møder her kl. 18 og stiller borde op osv. "Det kører bare ..."

Jeg har lyst til at slutte med en lille hændelse en aften i efteråret:

Jeg havde lige set Bent Blomquist stå ude ved køkkenet – der var et eller andet, jeg ville spørge om, så jeg udbrød:

Hvor er Bent? – ude at få noget luft lød svaret, hvorpå jeg forsigtigt spurgte, om Bent var dårlig? Nej da! - men sækkevognen vi kører stole på var ved at være flad. Han er ude for at få noget luft i den. Og så blev der føjet til: Vi mente ikke, det var nødvendigt at blande dig ind i det - du ville bare blive forvirret! Hvor er det dejligt at nogen forstår mig .. og tager hensyn.

Som afslutning skal der lyde en stor tak til jer medlemmer for interesse for vore arrangementer og trofasthed mod foreningen.

Solvejg Mølbjerg

Bliv medlem af

LOKALHISTORISK FORENING STUBBEKØBING

Nærmere oplysninger fås hos:

Solvejg Mølberg	54 44 27 59
Svend Pedersen	54 44 40 98
Bent Blomquist	54 43 80 24
Ingrid Hoffmann	20 98 55 18
Anne-Lise Østerholm	54 44 11 62

Eller på Lokalhistorisk Arkiv, telf. 54 73 15 68
arkivleder Karin Suhr Rasmussen

the 1990s, the number of people who have been employed in the public sector has increased in all of the countries included in the study.

There are a number of reasons why the public sector has expanded in all of the countries included in the study. One reason is that the public sector has become a more important part of the economy. In many countries, the public sector is now a major employer and a major source of government revenue. Another reason is that the public sector has become more efficient. In many countries, the public sector has been able to provide services at a lower cost than in the past.

There are also a number of reasons why the public sector has expanded in some countries more than in others. One reason is that the public sector has become a more important part of the economy in some countries than in others. In some countries, the public sector is now a major employer and a major source of government revenue. In other countries, the public sector is still a relatively small part of the economy.

Another reason is that the public sector has become more efficient in some countries than in others. In some countries, the public sector has been able to provide services at a lower cost than in the past. In other countries, the public sector has not been able to do this. This may be due to a number of factors, such as the quality of the public sector, the efficiency of the public sector, and the level of government spending.

There are also a number of reasons why the public sector has expanded in some countries more than in others. One reason is that the public sector has become a more important part of the economy in some countries than in others. In some countries, the public sector is now a major employer and a major source of government revenue. In other countries, the public sector is still a relatively small part of the economy.

Another reason is that the public sector has become more efficient in some countries than in others. In some countries, the public sector has been able to provide services at a lower cost than in the past. In other countries, the public sector has not been able to do this. This may be due to a number of factors, such as the quality of the public sector, the efficiency of the public sector, and the level of government spending.

There are also a number of reasons why the public sector has expanded in some countries more than in others. One reason is that the public sector has become a more important part of the economy in some countries than in others. In some countries, the public sector is now a major employer and a major source of government revenue. In other countries, the public sector is still a relatively small part of the economy.